

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A
REGIONÁLNÍCH STUDIÍ, O. P. S., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**TREST SMRTI – JEHO HISTORICKÉ ASPEKTY A JEHO
APLIKACE**

Autor práce: Hana Ortmanová

Studijní obor: Bezpečnostně právní činnost

Forma studia: kombinovaná

Vedoucí práce: JUDr. Soňa Fišerová

Katedra: Katedra právních oborů a bezpečnostních studií

2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval/a samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna ke studijním účelům.

.....

vlastnoruční podpis autora bakalářské práce

Děkuji vedoucímu bakalářské práce JUDr. Soně Fišerové. za cenné rady,
připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

OBSAH	4
ÚVOD	5
1 CÍL A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	6
2 STAROVĚK	7
2.1 Vývoj trestního práva v Mezopotámii	7
2.2 Babylon	8
2.3 Asýrie	8
2.4 Legislativa ve starém Řecku	9
2.5 Řím	10
3 STŘEDOVĚK	14
3.1 Byzantská říše	14
3.2 Germánské právo	16
3.3 Corpus Iuris canonici, církevní (kanonické) právo a způsob souzení ve středověku	18
3.4 Středověká inkvizice	19
4 NOVOVĚK	22
4.1 Španělská inkvizice	26
4.1.1 Speciální charakteristika španělské inkvizice	27
4.2 Gilotina	28
5 20. STOLETÍ	30
5.1 Stalinské procesy	30
5.2 Kolektivizace v Sovětském Svazu	31
5.3 Fašistické Německo	32
5.4 Norimberský proces	32
5.5 Po 2. světové válce	33
6 TREST SMRTI V ČESKÝCH ZEMÍCH	35
6.1 Středověk v Českých zemích	35
6.2 Trest smrti v Českých zemích od počátku novověku do konce Habsburské monarchie	37
6.3 Československo	42
ZÁVĚR	45
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	47
ABSTRAKT	50
ABSTRACT	51
PŘÍLOHY	52

ÚVOD

Psát o trestu smrti není lehký úkol. Je to téma tak rozsáhlé, že i několikasvazkové dílo by nebylo vyčerpávající. Trest smrti má mnoho aspektů, které překračují rámec legislativy. Byl a stále bude tématem filosofickým, psychologickým, teologickým a bude zasahovat také do dalších oblastí lidského poznání jako je medicína, biologie atd.

Ve své práci jsem se zaměřila především na to, abych přiblížila vývoj trestu smrti podle dochovaných pramenů, jeho pojetí v zákonech určité doby. Snažila jsem se deskriptivní metodou vytvořit jakýsi přehled dostupných pramenů (zákoníků, historických děl) a přiblížit čtenáři vývoj trestu smrti z hlediska legislativy.

Má práce pochopitelně nemohla obsáhnout vše. Mnoho pramenů jsem musela vypustit, mnohé zůstalo nezmíněno. Soustředila jsem se především na vývoj trestu smrti v Evropě, zvláště pak na to, co mělo význam i pro právo v českých zemích. Evropská legislativa ovlivnila i legislativní vývoj v Americe a také v mnoha bývalých evropských koloniích. Toto však bohužel již přesahuje obsahový rámec bakalářské práce.

V poslední kapitole jsem se zaměřila na vývoj trestního práva a na trest smrti v českých zemích a v Československu.

1 CÍL A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Cílem mé bakalářské práce byla analýza dostupných pramenů trestního práva tak, abych byla schopna vytvořit ucelený přehled legislativy a historických dat, pojednávající o trestu smrti. Tento přehled jsem rozdělila do několika kapitol podle jednotlivých období lidských dějin. Samostatnou kapitolu tvoří československé právní dějiny a trest smrti v českých zemích. Jelikož po roce 1989 stoupl počet celkové kriminality a na internetu i v médiích se často hovoří o znovuzavedení trestu smrti, zajímalo mne, jaký vliv měla politická situace v jednotlivých obdobích lidského pokolení na uplatňování trestu smrti. Zajímal mě vliv církve, šlechty, vladařů i prostých občanů.

Základem ústavy většiny demokratických států je prohlášení o právech člověka, jenž se stalo pokladem pro zrušení trestu smrti, především ve 20. století. Mým cílem rovněž podat vysvětlení, proč společnost dospěla k tomuto vývoji.

V bakalářské práci jsem použila především metodu deskriptivní rešerše a analýzy jednotlivých zákoníků a historických pramenů. V počátku psaní bakalářské práce jsem se zabývala sběrem dat a čtením jednotlivých pramenů, abych pak mohla vytvořit určitý ucelený přehled a vytáhnout nejpodstatnější údaje a fakta.

Dále jsem se zabývala srovnáním jednotlivých období lidské historie a analýzou postupné demokratizace lidské společnosti.

Data ke zpracování bakalářské práce jsem získávala jak v univerzitních knihovnách, tak i na internetu.

2 STAROVĚK

Ve starověké společnosti se poprvé zrodil státní útvar. Primitivní kmeny, které žily v jakési nehierarchizované společnosti, kde jednotliví členové si byli navzájem rovni, přestávají být sběrači a lovci a usazují se v úrodných půdách na březích řek Eufratu, Tigridu a Nilu, začínají vytvářet státní systém. Společnost ovládají ti, kteří se mají možnost opřít o nadpřirozenou instituci. Jejich zájmy podpořené božskou mocí, jsou nadřazené zájmům ostatních členů společnosti. Stát začíná užívat právní normy jakožto nástroj moci.

2.1 Vývoj trestního práva v Mezopotámii

Nejstarším dochovaným pramenem trestního práva je bezpochyby zákoník Ur - Nammu. Toto dílo bylo napsáno v rozmezí let 2100-2050 př. n. l. Zákony zde mají jasně kauzaistickou podobu, tzn., za zločin následoval trest. Tento nejstarší zákoník byl na svou dobu velmi pokrokový, protože předepisuje pokutu či peněžní náhradu za ublížení na zdraví a rovněž neuplatňuje „lex talionis“. V zákoníku je trest smrti určen těm, kteří se dopustili vraždy, loupeže, znásilnění a přepadení. Například za únos měla být vyplacena pouze peněžitá náhrada.

Mezopotamské právo rozlišuje mezi otroky a svobodnými občany, stejně tak, jako skoro všechny právní systémy starověku. Otrok nejenže neměl stejná práva jako svobodný občan, respektive neměl práva skoro žádná, ale stejně tak i za čin spáchaný na otrokovi či otrokyni mohl být vyměřen trest mnohem nižší, než pokud byl vykonán na svobodném občanovi. Například v šestém zákoně je za defloraci svobodné panny trest smrti, kdežto v osmém zákoně je za ten samý delikt spáchaný na otrokyni předepsaná peněžitá náhrada.¹

V mezopotamském právu mohl být trest vynesena nejen na základě usvědčení světským soudem, ale i usvědčení soudem božím. Toto dokazování se použilo v tom případě, když všechny prostředky selhaly. Nejčastěji se obžalovaný musel podrobit zkoušce vodou, a to tak, že byl ponořen na určitou dobu do řeky (Eufrat či Tigris) a pokud se neutopil, byl prohlášen za nevinného. Pokud ale byl z vody vytáhnut mrtvý, byla jeho vina prokázána. V případě prokázání nevinu byl utopen ten, kdo ho udal. Stejně

¹ Kramer, History begins at Sumer, str. 52.

postupovali i staří Babyloňané (ti však obviněného zašili do pytle). Tento iracionální postup dokazování viny nebyl zaznamenán ani u starých Řeků a ani v Římské říši.²

2.2 Babylon

K jednomu z nejznámějších dochovaných zákoníků starověku patří Chamurappiho zákoník. Byl napsán o tři století později než zákoník Ur - Nammu. Je to dílo vydané králem Chamurappim, vyryté do kamenné stely. Zákoník byl umístěn na přístupném místě, kde ho mohli vidět všichni občané. Soudy byly nuceny se jím řídit. Zákoník byl velmi přísný a trestem smrti bylo souzeno mnoho zločinů včetně loupeže a poskytnutí úkrytu otrokovi či otrokyni.

Zajímavé je zde především to, že k trestu smrti se odsuzovalo i za křivé obvinění. Jestliže někdo někoho obvinil a uvrhl naň podezření z vraždy, avšak neusvědčil jej, byl ten, kdo ho obvinil, usmrcen. Staří Babyloňané si uvědomovali, že se tím vyhnou řadě udávání bez zjevného důkazu. Tento zákon se může zdát na tehdejší dobu velmi pokrokový, ale přísnost trestu mohla mnohdy odradit ty, kteří se cítili poškozeni a neměli dostatek důkazů, aby se domáhali spravedlnosti. Dále zde byly i bizarní formy zkoušek viny či nevin, které se rovněž mohly obrátit proti poškozenému. V druhém zákoně můžeme číst: „Pokud někdo obviní druhého a tento obviněný jde k řece a skočí do ní, tak v případě, že se utopí, připadne jeho dům tomu, kdo ho obvinil. Pokud však řeka “určí”, že obžalovaný není vinný tím, že ho nechá vyjít nezraněného, ten kdo ho obvinil, bude odsouzen k smrti a ten, který byl obviněn, se stane majitelem domu žalobce.“

Zákony 22. a 23. rozlišují mezi tím, zda byl lupič přistižen při činu či nikoliv. Pokud byl, byl automaticky odsouzen k smrti, pokud nikoliv stačilo pouze, aby nahradil vzniklou škodu.³

2.3 Asýrie

Asyrské právo bylo velmi podobné právu babylonskému. Do dnešní doby se našly tři zákoníky. V aplikaci trestu smrti se liší se především tím, že rodina zavražděného měla právo rozhodnout o smrti vraha.⁴

² Kramer, History begins at Sumer, str. 55.

³ <http://www.wsu.edu/~dee/MESO/CODE.HTM>.

⁴ C. H. W. Johns (2004). Babylonian and Assyrian laws, contracts, and letters. Kessinger Publishing. ISBN 1417922133, str. 10.

2.4 Legislativa ve starém Řecku

Prvním, kdo nechal sepsat aténské zákony, do té doby neveřejné, byl Drakón a to v 6. století př. n. l. Jeho zásluhou vznikla i první aténská ústava. Tím, že zákony sepsal a zveřejnil, pomohl v mnohém aténskému lidu, protože do té doby znali aténskou legislativu pouze Patriciové a členové soudu. Svobodní občané se tudíž nemohli nikterak bránit, poněvadž byli neznalí zákonů. Dalším pozitivem bylo i zrušení krevní msty.

Zákony ovšem nezaručovaly rovnost všem. Stranily těm, kteří byli urozeného původu a občanům nižších vrstev. Pochopitelně u otroků byl tento rozdíl ještě markantnější.

Trest smrti zde byl určen i pro delikty méně závažné. Připisuje se Dragonovi, že když byl tázán, proč zavedl trest smrti pro většinu trestných činů, odpověděl, že u těch méně závažných to bylo proto, že si ho zločinci zaslouhovali a u těch více závažných už neexistoval horší trest, který by mohl vybrat. Dodnes známe slovo drakonický trest pro trest přísný až krutý.

Trestem smrti se trestala krádež i cizoložství a mnohé jiné delikty. Drakón přijal mnoho trestů ze zvykového práva., ale jeho zásluhou se začalo rozlišovat mezi úmyslným a neúmyslným zabitím: neúmyslné zabití bylo trestáno vyhnanstvím, úmyslné smrtí. O tom, zda zabití bylo úmyslné či ne měla rozhodnout porota 21 efetů, kteří byli vybíráni podle urozenosti.

Obžalobu za trestný čin, která se nazývala grafé, mohl podat kdokoliv, u zavražděného to zpravidla činili nejbližší příbuzní oběti.

O několik let později se do aténských dějin zapsal Solón. Zrušil téměř všechny Drakonovy tresty smrti, ponechal jej jen za vraždu, profanaci, svatokrádež a významné narušování veřejného pořádku. Solón zavedl právo na odvolání a taktéž rozšířil možnost podání žaloby. Zločinec byl souzen před pětisetčlennou porotou soudců.

Nejčastější způsob usmrcení odsouzeného bylo ve starém Řecku rozčtvrcení, setnutí hlavy sekerou, otrava jedem a oběšení.⁵

Ve Spartě, která nebyla tak rozvinutá jako Atény, co se týká občanského soužití, vznikala lidová shromáždění tzv. Apella, která rozhodovala o válce míru a také

⁵ <http://antika.avonet.cz/article.php?ID=2054>.

o stvrzování navržených zákonů. Lidová shromáždění rovněž volila třicetičlennou radu starších – gerúsium. Tyto gerúsia navrhovala nové zákony a soudila těžké zločiny.

Prvním zákonodárcem byl Lycurgus. Jeho zákony zůstaly nezměněny po mnoho století a platily prakticky až do 3. století n. l.

Trest smrti zde měl pomáhat především k udržení veřejného pořádku. Sparta byla polovojenský útvar, kde každé vybočení z pravidel mohlo znamenat hrozbu pro celé společenství.

Způsob usmrcení se vykonával oběšením či uškrcením. Výkon trestu se prováděl hlavně v nočních hodinách, aby se bylo možné vyhnout reakcím davu, z nichž některé, jako například soucit s odsouzeným byly nevhodné.⁶

V Makedonii bylo trestání vrahů a těžkých zločinců primitivnější, jelikož zde nebyla tak silná moc obce. Viníci byli odevzdáni rodině, která ho mohla potrestat tak, jak uznala za vhodné.⁷

2.5 Řím

Stejně jako v Řecku se římský právní systém vyvinul z nepsaného zvykového práva (moc majorům). Toto právo úzce souviselo s náboženským systémem a jeho prvními vykládači a soudci se stali králové a pontifikové (kněží). Právo obce se opíralo o obyčej (longa consuetudo) a rozlišoval vztah mezi bohy „fas“ a vztahy mezi lidmi „ius“. Trestní právo patřilo především do oblasti „ius“ i když zde bylo sepětí s „fas“ (např. plenění chrámu apod.)

Prvním psaným římským zákoníkem se stal Lex duodecim tabularum, sepsaný v 5. st. před naším letopočtem. Jednalo se o jasnou formulaci nejdůležitějších pravidel. Desky obsahovaly základy práva procesního, dědického, rodinného a trestního. Tresty smrti pak byly převzaty i do jiných zákoníků.⁸

Trestnímu právu je věnována pozornost ve druhé desce (tabula), která se zaměřuje na upřesnění postavení jednotlivých účastníků trestního řízení a také na kodifikaci trestného činu krádeže.

⁶ „Legislation in Sparta," W. G. Forrest. Phoenix. Vol. 21, No. 1 (Spring, 1967), str. 19.

⁷ Margaret Oliphantová: Atlas starověkého světa, gemini, Bratislava 1993, str. 20.

⁸ http://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1kon_dvan%C3%A1cti_desek.

Zákon IV. tak například uvádí: „Spáchal-li někdo krádež v noci a byl chycen a zabit, byl zabit legálně.“ Toto pravidlo, většinou už upravené bylo převzato do většiny právních systémů a stalo se jedním z principů trestního práva. První bylo inkorporované například do vizigótského práva: v zákoníku Las Siete Partidas je uvedeno: „pokud někdo najde zloděje ve svém domě, chce ho odvézt k soudu a tento bráníc se je při potyčce zabit, jeho smrt byla legální.“⁹

Sedmá deska už pojednává jen o kriminálních trestných činech a jejich trestání. Třetí zákon z této série říká, že „každý kdo, prostřednictvím kouzla či magie, způsobí neúrodu či jinou ztrátu sklizně, bude obětován.“ V Lex tabularis totiž přetrvává stále ona archaická forma trestu, kdy zločinec je obětován, nikoliv potrestán nejvyšším trestem. Formulace („sacer esto“ tzn. být obětován) se objevuje velmi často. Nejde jen o to zbavit zločince práv, jak naznačuje akt obětování, ale také jakási uznání toho, že zabít člověka je čin, kterým by bylo možno rozzlobit božstvo. Později tento strach opadá.

V patnáctém zákoně se píše: „každý, kdo zabije svého otce, bude zašit do pytle a hozen do vody.“ Zde se už sice nemluví o obětování, avšak je zde stále ještě potlačena role člověka coby kata a vykonavatele trestu. Navíc je zde snaha potrestat otcovraha přísněji než obyčejného vraha. Otcovrah byl do pytle zašit spolu se zvířetem: kohoutem, psem, hadem atd. a tato zvířata při pokusu uniknout z pytle působili zločinci další muka. Navíc tato poslední cesta se zvířetem měla i potupný charakter.

Zákon číslo třináct: „Každý, kdo podá falešnou výpověď, bude shozen z Tarperské skály.“ Vidíme, zde znovu jako v Chamurappiho zákoníku, že ve středověku se přikládá velký význam falešnému obvinění a ten, kdo se takto provinil, byl odsouzen mnohdy ke krutějšímu trestu než sám útočník či zloděj. Význam bezpochyby spočíval i v tom, aby se nehromadila obvinění vzniklá ze msty či zjištěnosti a aby soudy řešily jen ty případy, kdy si byl poškozený či svědek naprosto jist pravdivostí své výpovědi. Toto pravidlo však v posledním období Římské říše seznalo značné újmy, protože o trestech rozhodoval již jen samotný panovník a ten leckdy rozhodl na základě udání, které ani nebylo prověřeno.¹⁰

⁹ Forum Juridicum, VII, II, 16

¹⁰ THE LAWS OF THE TWELVE TABLES.

Zákon dvanácti desek byl platný po mnoho století až do doby císaře Justiniána, na jeho základě vznikaly nové zákony – nejdůležitější pro trestní právo byly Lex Julia, Lex coneliae a Lex pompeius, které se staly základem pro právo byzantské a po roce 1100 vzniklo na základě práva Byzantské říše pro právo kanonické (církevní).

Lex Julia upravuje především tresty za znásilnění, rozšiřuje seznam provinění, ale netrestá je smrtí.

Lex Cormelia ukládá trest smrti i těm, kteří se dopustili vraždy z pomsty a také těm, kdo drželi v ruce zbraň s úmyslem zabít. Již Lex tabularis je popsáno, že touto zbraní může být i kámen, železo tedy všechny předměty, které by mohly způsobit smrt. Dále je trest smrti určen těm, kteří druhého otrávil, ať již jedem nebo použitím magie.

V Lex pompeia byl rozšířen seznam těch, kteří se dopustili „parricidiis“ tzn. Vraždy na příbuzném. V Lex tabularis se parricidiis vztahuje jen na otcovrahy, v Lex pompeia jsou zde zahrnuti i další příbuzní jako sestry, bratři, nevlastní sourozenci atd. Těmto je vyhrazen zvláštní typ trestu smrti, popsán již v Lex tabularis, a to, že budou zašiti do pytle se zvířetem – kohoutem, hadem či krysou a svrženi do řeky. Nikdy ještě před smrtí podstupovali zvláštní způsob mučení, což bylo například omezení přístupu vzduchu, bičování atd.¹¹

V počátcích v tzv. době královské se panovník při výkonu svých pravomocí mohl opírat o pomoc dvou úředníků. Quaestores parricidii¹² se zabývali hrdelními zločiny a měli za úkol stanovit, zda usmrcení bylo úmyslné nebo k němu došlo z nedbalosti, neboli zda se jednalo o vraždu či zabití.¹³

Duoviri perduellionis byli již skutečnými výkonnými úředníky. V jejich pravomoci bylo stíhat velezradu. Také tvořili jakousi mimořádnou porotu, která vynášela rozsudek a dohlížela na jeho vykonání.

V období republiky politické a vojenské úkoly pak přešly na republikánské magistráty, především konsuly. Všichni magistráti s impériem, ale nejen oni, mohli pachatele trestných činů postihovat přímo. Toto jejich oprávnění označované jako coercitio však nebylo neomezené a postupem doby bylo stále více zeslabováno.

¹¹ Catholic encyclopedia in CD-rom, capital punishment.

¹² Quaestores parricidii William Smith, D. C. L., L. L. D.

¹³ A Dictionary of Greek and Roman Antiquities, John Murray, London, 1875.

Proces měl v Římě typický inkviziční charakter. Zahajován byl vždy na návrh magistráta, který jmenoval obžalovaného, oznámil hrozící trest a zároveň také stanovil datum prvního projednávání (diem dicere). Neformální lidové shromáždění bylo svědkem první, vyšetřovací, procesní fáze, která se dělila na tři části, mezi nimiž byla jednodenní přestávka. Jejím účelem bylo zjistit, zda byl zločin opravdu spáchán. Vyslechnuta zde byla žaloba, obhajovací řeč i svědci a na závěr magistrát vydal vyhlášku, ve které formuloval obvinění a návrh trestu, případně zproštění viny. Bylo běžné, že na obžalovaného byla vydána vazba, aby se nemohl vyhnout procesu. Poté následovala třídní pauza, po níž byl římský lid formálně svolán do komicí. O vině rozhodovala většina hlasů. Neexistovalo odvolání.

Později se začíná objevovat nový typ procesu – řízení před porotními soudy, který je později podložen také zákonnými normami. První soudní poroty byly vytvořeny na přelomu 3. a 2. století př. Kr. senátem.

Posledním typem procesu byl extraordinární proces. V tomto procesu měl soudce více možností zabývat se jednotlivými aspekty konkrétního činu. Lidová shromáždění již neexistují. Odvolání hrdelních zločinů řešil císař (appellatio). Zde se poprvé setkáváme se zpřísněním trestu pro recidivu. Římského občana mohl k trestu smrti odsoudit jen senát s císařem v Římě.¹⁴

V době dominátu rozhodoval o trestu smrti již jen sám císař. Ten v podstatě měl absolutní moc. Ulpiano říká, že panovníkovi byla svěřena moc volit a používat zákony, které považoval za vhodné. Stal se tedy principem zákona. Svět práva ale nevyumizel úplně. Senátoři a magistráti, kteří vytvářeli a navrhovali zákony, tu byli stále, ale neměli už moc, aby v konečném důsledku ovlivnili volbu panovníka. Již v počátku císařství ztratili právo veta a v podstatě nemohli zasahovat, pokud císař některým svým ediktem odsoudil občana k smrti. Pramenem práva se stávali leges generales – císařská nařízení. Ta byla často nekvalitní, právo dále upadalo a později se o tomto období bude mluvit jako o vulgarizaci římského práva. V této době již existovala zvláštní sorta udavačů, kteří psali dopisy panovníkovi a na jejímž základě panovník často vynášel rozsudky smrti.

Po vypálení Říma císařem Nerem, dochází navíc k pronásledování křesťanů. Byla to vlastně náboženská genocida, kdy se hledal viník tak velkého požáru a byl nalezen v nové sektě. K smrti a mučení byl odsuzován každý, kdo byl považován za křesťana.

¹⁴ A Dictionary of Greek and Roman Antiquities, John Murray, London, 1875.

Udavačství zažívalo v té době svůj rozkvět. Později byl rozsah poprav zmenšen, zvláště nepřizpůsobiví křesťané však stále byli odsuzováni k smrti.

Mezi nejzávažnější zločiny patřila ve starém Římě především velezrada – perduellio (zvláště politiků) a ta byla trestána vždy smrtí. U náboženských trestních činů byla ztráta panenství, kde bylo aplikováno supplicium more majorům, tím nejtěžším prohrěškem. Knězka byla pohřbena zaživa a svůdce ukřižován. Dále se trestalo smrtí – fyzický útok na tribuna lidu, vražda, otcovražda, podplácení voličů, podněcování k povstání, neuposlechnutí nařízení, křivé svědectví, úmyslné založení požáru a krádež provedena v noci. Tyto tresty byly kodifikovány již v Lex tabularis a uznány v později vydaných zákonících. V období dominátu rozhodoval většinou císař. Bylo jeho vůlí, zda se bude vůbec zákoníky řídit či ne.

Popravu vykonával tzv. carnifex (kat, který byl otrokem), a to z toho důvodu, že poprava nemohla být vykonána právoplatným občanem. Pro římského občana platilo právo odejít do exilu a tím se uchránit vynesení nejtěžšího trestu. V případě exilu však ztrácel právo na majetek a nesměl se již nikdy vrátit. Až v pozdějších dobách se toto právo začalo odepírat těm, kteří se dopouštěli pirátství a loupeží.

Způsob vykonání trestu byl různý. Kromě zašití do pytle a shození z Tarperské skály znali staří Římané ještě trest smrti oběšením a rozčtvrcením. Někdy byl odsouzený přivázán ke kůlu a ubit k smrti. Pro otroky byl vyhrazen trest smrti ukřižováním. V některých případech se nechával otrok na kříži po dobu, kdy dýchal, a pak byl z kříže sundán, jindy se napomáhalo rychlejšímu průběhu smrti dýmem. Křesťanům byl určen trest smrti v aréně. Byl to vlastně zábavný trest smrti, kde mohli úctyhodní římsští občané přihlížet, až bude viník rozsápán dravou zvěří. Tento trest byl zrušen Diokleciánem. Justinián, který prohlásil křesťanství jako státní náboženství, zrušil ukřižování.

3 STŘEDOVĚK

3.1 Byzantská říše

Byl to římský císař Konstantin - ten, který určil Byzanc jako hlavní město Římské říše – který nepatrně pozvedl úroveň římského práva a dal základ pozdějšímu právu byzantskému. Byl sice despotickým panovníkem, který stejně jako předchozí císaři dominátu měl neomezenou moc ve vynášení rozsudků, ale je u něho patrná již stopa po hledání pevnějšího řádu.

Konstantin například zavedl trest smrti pro výběrčí daní, kteří vybírali od občanů více, než co bylo předepsáno.

Sebráním *Leges generales*, které vydal Konstantin, byl vytvořen *Codex Theodosianus*, celek platný až do 11. století, který se stal také vzorem pro legislativu barbarských kmenů střední a západní Evropy.¹⁵

Codex Theodosianus obsahuje 16 knih. V šestnácté knize je mnoho nových náboženských zákonů, zaměřených proti paganismu a upevňující postavení křesťanství.

„Zákon 16.8.1. - Každý Žid, který ukamenuje Žida, přistoupišího ke křesťanské víře, bude upálen. Je zakázáno komukoliv konvertovat k Judaismu.“

„Zákon 16.1.1. Žádný křesťan nesmí sloužit v pohanském chrámu. Ten kdo tak učiní, riskuje své statky i svou hlavu.“^{16 17}

„Zákon 16.10.6. Ti, kteří budou obětovat pohanským obrazům či je uctívat budou odsouzeni k smrti.“

Rovněž ve čtrnácté knize je zmíněn trest smrti pro ty, kteří by se chtěli zabývat věštbou či astrologií.

S příchodem křesťanství se tedy trest smrti rozšířil hlavně do oblastí, ve kterých bylo nutné upevnit víru a potlačit pohanství.

Císař Justinián (první byzantský císař) vydal *Codex Iustinianus repetitae praelectionis* (známý jako *Corpus iuris civilis*, k nimž připojil i *novellae leges*, řecky psané sbírky).

Tento kodex byl příkladem pro vznik kanonického práva. Trestní právo má své místo ve čtvrté knize a je inspirováno *Lex tabularis*. K trestu smrti se odsuzovalo za vraždu, otcovraždu, velezradu, křivé svědectví atd. Dále zde bylo přibráno z *Lex Cornelia* to, co dnes nazýváme pokusem o vraždu. Tento pokus byl trestán smrtí. Přijal i přísné trestání vrahů svých příbuzných, uveřejněných už v *Lex pompeia*. Stejně jako *Codex Theodosianus* je zde velká váha připisována herezi.¹⁸

¹⁵ José María Solana Sáinz (2003). «El renacer del imperio: De Diocleciano a Teodosio», *Historia Antigua* (Grecia y Roma). Joaquín Gómez Pantoja, Ariel, Barcelona. ISBN 84-344-6673-2, str. 830.

¹⁶ http://www.mountainman.com.au/essenec/codex_theodosianus.htm.

¹⁷ Článek George Longa, M. A., Fellow of Trinity College, str. 302.

¹⁸ http://www.humanistictexts.org/justinian.htm#_Toc483882751.

V osmém století byla císařem Lvem III. vydaná tzv. Ekloga, která se měla stát příručkou pro rozhodovací činnost soudců. Byla určena nejširší veřejnosti, a proto byla publikována v řeckém jazyce. Navazovala na římskoprávní tradici, ale v mnohém se lišila od justiniánské sbírky. Je zde patrný vliv církve a křesťanství. Z nových občanských svobod je třeba zmínit, že žena byla téměř postavena na roveň muži. Trest smrti byl uzákoněn za vraždu, velezradu, dezerci, herezi a urážku na cti. Časté byly i mrzačící tresty. Tato příručka se stala inspirací pro vydání Zakona sudnyj ljudem.

Ve vrcholném období Byzantské říše byl patrný návrat k justiniánským zákonům. Legislativa trestního práva se však příliš nemění. V období úpadku říše dochází k renesanci jurisprudence, tato legislativa se nám dochovala ve sbírce soudce Konstantina Harmenopula. V Řecku tyto zákony byly zrušeny oficiálně až v roce 1946.

3.2 Germánské právo

Germánské kmeny, které se podílely na rozpadu Západořímské říše, znaly v počátcích pouze zvykové právo. Chyběla jim centrální organizace, která by kodifikovala trestní právo a dbala na vykonávání trestů. V praxi platil především „talionis“, to znamená odplata vůči agresorovi (oko za oko, zub za zub), která byla podpořena krevní mstou. Výkon trestu za vraždu tedy spočíval na bedrech nejstaršího syna zemřelého, případně na ostatních příbuzných oběti. Tento způsob vykonávání trestu smrti, absence psaných zákonů a nedostatek centralizace, znamenaly jistý krok zpět.¹⁹

Situace se trochu zlepšila až s počátkem vzniku Franské říše. Hlavním pramenem franského práva se staly kromě právního obyčeje i královské zákony, které byly ovlivněny i římským právem (*Leges romanae barbarorum*). Stále však dominuje právní obyčej (*Leges barbarorum*) a svémoc (kult pomsty). Rodina má dále možnost se mstít, viník se však může vykoupit z krevní msty za vysoký obnos, který byl odstupňován podle druhu trestného činu a postavení poškozeného. Ze zločinců se pak dále stávali psanci, byli vyvrženi z rodu a kmene. Trest smrti byl nejčastěji praktikován za vraždu, loupež, cizoložství, znásilnění a přepadení. U trestných činů byla možnost omilostnění panovníkem.

U germánských národů neexistoval rozdíl mezi civilním a trestním procesem. Úlohou soudce bylo pouze vést jednání. Byli zde také přítomni stálí přísedící, kteří vynášeli rozsudek. Ve Franské říši byla nejvyšší pravomoc přisouzena královi. Panovník

¹⁹ Derechos humanos y la pena de muerte, Miguel Angel Contreras Nieto, Doctrina, 1999, scripta pro studenty práv, universita Autonoma Madrid, str. 130.

se ale často nechal zastupovat hrabětem. Společnost začala být stavovská – hierarchizovaná a práva nebyla stejná pro všechny obyvatele. V hrabství soudu často předsedal hrabě či kníže.

Ve středověku stále existovalo nevolnictví, které se bylo volným pokračováním starověkého otroctví. Nevolník měl bezpochyby větší svobodu než otrok, avšak jeho práva byla velmi omezena a zákon i soud byly téměř pokaždé na straně knížete či nižší šlechty. Šlechta se snažila práva nevolníku potlačit především tím, že jim nebylo dovoleno se stěhovat či uzavírat sňatky bez povolení. Jakákoliv odchylka od této praxe mohla být stíhána trestem. Nezřídka byl neposlušný jedinec popraven, především pro výstrahu jiným svobodomyšlným obyvatelům. Nejprísněji se trestala vzpoura.

Jako soudní nástroje existovala tzv. Přísaha (sebekprokletí), jakési formální uznání viny. Právo mělo stále magický charakter. Používaly se důkazní listiny a ordály. U soudu zasedali mimo jiné i spolupřísežníci, kteří dosvědčovali nevinu obžalovaného. Svědci měli svědčit o bezúhonnosti, neexistoval stejný typ svědectví, který se podává dnes.

Častým soudním nástrojem byl ordál. Ordál byla praktika používaná u mnoha germánských kmenů, patrně poprvé použit právě Franky. Byla obdobou starověkých božích soudů a měla rozhodnout o vině či nevině s použitím nadpřirozených sil.

Katolická církev ordály neuznávala, protože mnohdy byl odsouzen zcela nevinný člověk.²⁰

V době krále Chlodovíka (481-511) vznikl zákoník Pactus legis Salicae, který měl za úkol především zabránit vendetě (faida).

Lex Saxonum vznikl jako sbírka Saského práva. Byl sepsán až v 7 století, ale uplatňován ještě před příchodem Karla Velikého. Je charakteristický velkou přísností vůči těm, kteří napadali křesťanskou víru, tito „neznabozi“, byli téměř vždy potrestáni smrtí. Jinak se trestem smrti trestalo podle práva zvykového.²¹

Způsob vykonávání trestu smrti byl rozmanitý. Podle zvykového práva byl k rozčtvrcení odsouzen jen delikvent, který byl vinen zradou. Germáni často používali i usmrcení utopením. V dolnoněmeckých či dánských krajích bylo zvykem i pohřbení zaživa. Odsouzení byli házeni do rašeliniště a zaházeni křovím a tento trest byl vykonáván zvláště na ženách. Někdy byl zmírněn tím, že ženy byly před pohřbením

²⁰ <http://www.catholic.org/encyclopedia/>.

²¹ <http://www.ilmedioevo.net/diritto1.htm>.

utopeny. Bretonci a Anglosasové přibíjeli ke kůlům či křížům na hranici přílivu a to muže i ženy.

Ženy byly často popravovány za čarodějnictví, za opuštění dítěte, cizoložství či za vraždu.

Doba byla velmi krutá a protože systém soudnictví byl velmi primitivní, mohli být lidé často souzeni bez důkazů jen díky libovůli panovníka či hraběte. Georgius Florentius, biskup z Toursu, popisuje v Deseti knihách franských dějin případ, kdy rozzuřená královna truchlící nad smrtí svého syna, nechala pochyťat v Paříži mnoho žen, které obvinila s čarodějnictví a obětování syna zlým silám. Ženy nechala zavřít do žaláře a mučit a po mlouhém mučení, poté co se přiznaly, byly odsouzeny k smrti

. Tresty smrti byly ve středověku rozličné – od upálení po vpletení do kola a lámání kostí.²² Pro středověkou společnost platilo pravidlo, že výkon trestu smrti je jakýmsi divadlem, podívanou, která mnohdy neměla až tak odstrašující účinek, jak se předpokládalo, ale plnila spíš jakousi formu zábavy. Mnoho zločinců, kteří nezemřeli hned při popravě, byli místními občany krmeni. Pohřbení zaživa dostávali do úst trubičky na dýchání. Léčitelé se pokoušeli rovnat jejich rozlámané údy.²³

3.3 Corpus Iuris canonici, církevní (kanonické) právo a způsob souzení ve středověku

Ve středověku církev nahradila Boha, jako princip morálního soudu a stala se sama hodnotícím principem. Poddaný ve feudalismu nebyl člověkem – právním subjektem v našem slova smyslu, jen pouhým tělem.

Tomu odpovídala nejen povaha trestů ale rovněž samotný soudní proces. Úkolem soudců bylo zjistit pravdu o zločinu, to jest určit pachatele a určit proti němu zákonné sankce. Vzhledem k tomu, že jedinec, který je předveden před soud, jako obviněný byl již označen „nálepkou“ vinen, je hlavním úkolem soudu jeho vinu potvrdit. Celá procedura souzení byla utajená jak veřejnosti, tak samotnému odsouzenému, a odtajněna byla až po shromáždění a vyhodnocení všech důkazů a případného vyslechnutí svědků.

Církev byla nejen rozhodující činitel při souzení jednotlivce, ale i jedinou institucí, která se zabývala ve středověku studiem práva. Studium se rozvíjelo

²² Historie trestu smrti, Str. 95.

²³ Historie trestu smrti, Str. 96.

na universitách – známa byla především universita v Boloni. Znalci práva studovali římské právo a Gratianův dekret – kanonické právo.²⁴

Prvním papežem, který se blíže zabýval trestem smrti, byl Inocenc I. Papež, který tvrdil, že je trestem legitimním a že není v rozporu s katolickou vírou.

Termínem *corpus juris* označujeme sbírku zákonů, řazených zvláštním pořádkem. Může být tímto termínem také označeno sbírka legislativy, vytvořená zákonodárnou mocí, zahrnující všechny platné zákony dané země či společnosti. Tento termín může být definován nejenom jako sbírka, ale legislativa platná pro celou společnost. Benedict XIV mohl tedy správně prohlásit, že jeho sbírka bude tvořit součást „*corpus juris canonici*“. Pod jménem *Corpus canonum* najdeme sbírky Dionysiuse Exiguuse a *Collectio Anselmo dedicata*, stejně jako *Decretals*, napsané v 13. století Řehořem IX. Od třináctého století, zde tedy ke *Corpus Juris Civilis*, tedy sbírce románského sepsané Justinianem přibýly nejprve:

- dekrety Bonifáce VII
 - sbírka Clementa V. a Gratianův dekret
 - dekrety Řehoře IX
- a poté i dekrety dalších papežů.²⁵

Tyto zákony se později staly vzorem pro novověkou legislativu. Tím, že se církev zabývala římským právem, přispěla k tomu, že se dědictví římského soudnictví zachovalo a v přepracované podobě stalo základem moderních evropských zákonů a soudnictví.

3.4 Středověká inkvizice

Církevní soudnictví mělo i své stinné stránky. Nejhorší a nejbizarnější se zrodila v pozdním středověku. Inkvizice (latinsky *Inquisitio Haereticae Pravitatis Sanctum Officium*) vznikala v době, kdy se potlačení hereze jevilo jako nezbytné pro udržení moci šlechty i monopolu katolické církve. Středověká inkvizice byla založena roku 1184 v Languedoku na jihu Francie, aby pomohla vymítit sekty katarů a albigenských. V roce 1249 se začala uplatňovat také v království Aragonském (kde se stala první státní inkvizicí. V novověku, po spojení Aragonu a Kastílie, dostala jméno španělská inkvizice (1478-1821). Byla pod kontrolou španělské monarchie a rozšířila se i do Ameriky.

²⁴ <http://spcp.prf.cuni.cz/vyuka/kej.r.htm>.

²⁵ 3. 8, ad *Exsuperium, Episcopum Tolosanum*, (20. 2. 405), PL 20, 495).

Kromě inkvizice španělské vznikla i inkvizice portugalská (1536 – 1821) a římská (1542-1965). Ačkoliv ve většině protestantských zemích bylo také možné pronásledovat kvůli víře (a to především katolíky, ale také radikální reformadory jako anabaptisty a ty, kteří byli podezřelí s čarodějnictví), soudy se konaly pouze lokálně nebo po rozhodnutí panovníka, Nevytvořila se tady však žádná specifická instituce.²⁶

V počátcích katolické církve se hereze trestala exkomunikací. Když římský císařové prohlásili křesťanství za státní náboženství, svatý Augustin se vyslovil pro zavedení tělesných trestů.

V roce 1184 byla vydána bula papeže Lucia III „Ad Abolenda“, jejímž cílem bylo vymýcení katarské hereze. V této bule se nařizuje biskupům, aby bojovali ze všech sil proti katarům. Povolují se fyzické tresty a každý biskup má právo soudit a vynášet rozsudky ve své diecézi. Tento druh soudnictví se však nesetkal s takovým úspěchem, jak bylo očekáváno, a proto papež Řehoř IX. vydal další bulu, které se nazývala Excommunicamus a zorganizoval inkvizici tak, aby byla přímo podřízena papeži, Proce souzení se tím ale zpomalil, jelikož někteří biskupové odmítali přijít o pravomoc a soudit na svém území.

Kolem roku 1208 byl zavražděn papežský legát a pro papeže to byla záminka k tomu, aby vyhlásil proti katarům křížáckou výpravu, ke které se přidal nakonec i francouzský král Filip August. Při jedné výpravě bylo zničeno město Béziers a je známá věta papežského legáta: „zabijte je všechny, vždy bůh je od sebe rozezná.“²⁷

Na IV církevním koncilu v Lateránu v roce 1215, který byl svolán papežem Inocenciem III., byly vytvořeny stanovy papežské inkvizice. Základní body koncilu byly následující:

- Každá hereze bude stíhána, jak církevními tak i světskými autoritami.
- Procesy bude zahajovat církev.
- Biskupové musí disponovat prostředky pro realizaci inkvizice v každé farnosti svých diecézí.
- Majetek hříšníků bude zkonfiskován.

²⁶ Julio Caro Baroja: El señor inquisidor y otras vidas por oficio, Madrid: Editorial Alianza, 2006, ISBN 84-2066-009-4, str. 20.

²⁷ http://www.valka.cz/clanek_11870.html.

-Vzpourní hříšníci budou odevzdáni do světských rukou, aby mohly být potrestáni.

Je nutno zdůraznit, že potrestáním se rozuměla poprava, většinou se jednalo o trest smrti ohněm.

Inkvizice ještě nebyla přesně organizována. Jelikož docházelo k popravám nevinných lidí, objevily se hlasy protestující proti popravám. Byl proto svolán další koncil – tentokrát do Toulouse (1229), kde vytvořil Inkviziční tribunál. Inkvizice pověřila dominánskou denominaci, aby vytvořila permanentní tribunál a konzultovala obvinění s jednotlivými biskupy, jejichž regiony byly nakažené herezí. Papežové navíc tlačili na panovníky, aby vytvořili civilní zákony, které by kodifikovaly trest smrti pro zarputilé hříšníky. První, kdo takto inkorporoval nový zákon do legislativy své země, byl Fridrich II.

V bule, vydané papežem Bonifacem VIII v roce 1296 se objevuje rozdělení výkonné moci na „moc pozemskou“ a na „moc duchovní“.

Už v roce 1231 se vytvořil v Římě první inkviziční tribunál, nazvaný „Svatý úřad“. Jeho výkon byl svěřen řádu dominikánů. První inkvizitor byl Domingo de Guzmán, který řídil proces proti albigenským v roce 1208. Inkvizice mohla zahájit proces z důvodu obvinění, udání nebo z titulu své funkce. Nabízely se tři možnosti pro začátek procesu:

1.) Obviněný se dostavil svobodně a z vlastní vůle, aby podal výpověď o svých hříších. V takovém případě bylo potrestání lehčí a přihlíželo se k dobrovolné výpovědi.

2.) Obviněný litoval svých hříchů proto, že se bál smrti a byl proto odsouzen k pobytu v žaláři.

3.) Obviněný nelitoval toho, že hřešil a proto byl odevzdán světské moci k tomu, aby mohla vykonat trest smrti ohněm.

Inkvizitoři se většinou odebírali na místo, kde bylo podezření z hereze. Žádali podporu místních autorit, které byly povinny udat všechny podezřelé z kacířství. Bylo jim přečteno církevní nařízení a sděleno z čeho byli obviněni a byla jim ponechána doba na pokání. Navíc bylo zdůrazněno, že pokud by znali další kacíře, musí je neprodleně udat.

Ti, kteří vypovídali dobrovolně, byli odsouzeni ihned, a to k náboženským trestům, která spočívaly v denních modlitbách, pouti, půstu či pokutách.

Pokud existovali důkazy proti obviněnému a tento nevyprávěl pravdu, započalo se s aplikací mučení. Mučicí nástroje byly koza, kladka či voda. Pokud se obviněný přiznal, byl odsouzen k několika letům vězení, konfiskaci majetku a zákazu výkonu určitých povolání pro něj i pro jeho potomky. Dále musel odsouzený nosit oděv, na kterém bylo vyznačeno jeho pokání.

V případě, že se obviněný nepřiznal, byl předán světské moci, která vykonala popravu. Můžeme zde najít i určitý paradox - církev kázala slitování s obviněným, ale na druhou stranu sama církev žádala světské autority (krále a prince), aby vykonávali trest smrti.

Když byl vynesena rozsudek a kacířství se považovalo za vymýcené, přistoupilo se k vyznání víry. Byl to ceremoniál, který trval obvykle jeden den. Začínal v prvních ranních hodinách, když byli provinilci převezeni do domu inkvizitora, kde jim byla nasazena žlutá tunika a špičatá čepička. Pak započala přehlídka, jakési defilé všech hříšníků, většinou na hlavním náměstí. Konala se mše s kázáním, které bylo věnováno kacířství. Později se četly rozsudky. Ti, kteří byli odsouzeni k smrti, byli pak převezeni na jiné místo, které se nazývalo „hranice“. Byla zde postavena hranice dříví a odsouzení mohli být zaživa upáleni.

Proti rozsudku se bylo možno odvolat k papeži a většinou byli obžalováni zproštění vinny poté, co zaplatili určitý obnos.^{28 29 30}

4 NOVOVĚK

Odpoutání se od Boha, jako principu morálního soudu je součástí přeměny společnosti „tradiční“ ve společnost novověkou. Součástí této transformace byla i změna v trestním právu. Dochází k proměně samotného chápání zločinu, s čímž souvisí dekriminizační proces a proměna celého soudního systému.

Trestní právo a obecně kriminální justice tradiční společnosti byly hluboce zakořeněny. 16. stol. a 17. stol. jsou dobou „ritualizovaných poprav“³¹, charakteristická zpřísněním trestů a posílením represí. Zločin je chápán nejen jako útok na jinou osobu, ale rovněž a především jako útok na panovníka. Vládce je ten, kdo zákon vydává, nebo stvrzuje. Panovník měl ve svých rukou moc nad životem a smrtí, jež mu dávala výhradní

²⁸ El tribunal de la Inquisición, Fernando Ayllón, str. 578 a 579.

²⁹ José Toribio Medina, La inquisición de Lima, Tomo II, str. 420.

³⁰ La Inquisición Española, A. S. Turberville, str. 61 a 62.

³¹ Tinková, Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa, str. 37

právo trestat. Veřejná poprava a mučení byl ceremoniál, kde se tato moc jasně demonstruje širokému publiku. Trest tu není od toho, aby znovu nastolil rovnováhu, nýbrž aby demonstroval rozdíl mezi všemocným panovníkem a člověkem, který se odvážil překročit zákon.³²

Původně akuzací proces byl v raně novověkém soudním systému nahrazen procesem inkvizičním – procesní řízení s vyšetřováním a příprava rozsudku byly odděleny od vyhlášení rozsudku a vlastního vykonání trestu. Dále původně fyzickou účast žalobce i žalovaného při procesu postupně nahradil písemný proces. Byť částečně zrychlil samotný proces oproti původnímu, přesto zůstává nadále zdoluhavým, a to zejména díky dlouhým lhůtám, které stanovily délku vzájemných písemných reakcí žalobce a žalovaného, ale rovněž i kvůli mezerám v zákoně, které dovolovaly oběma stranám v případě potřeby proces pozdržet. Souběžně s výměnou spisů mezi stranami (v případě existence žalobce), nebo pokud obvinění vznesl soud na základě „udání“, začalo probíhat řízení shromažďování důkazů. Pro trestní důkazy byl definován přísný model – jsou definovány důkazy přímé (svědectví) a důkazy nepřímé (domněnky). Existence důkazů, které nedovolují pochybovat o pravdivosti skutku - výpověď dvou bezúhonných svědků, může být dostatečným důkazem pro jakékoli obvinění, včetně trestu smrti.

Před důkazem mělo však přednost doznání. Pro jeho získání bylo možno použít všech možných způsobů donucení. Jednak je to přísaha dotyčného pod hrozbou následků křivopřísežnictví, jednak samotný tajný proces, avšak hlavním donucovacím prostředkem je mučení, nebo hrozba mučením. Používání mučení soudy se začalo uplatňovat od 13. století; mučení bylo, až na výjimky se používalo jen proti osobám nižších vrstev. K vykonání práva útrpného (mučení) – přistupoval soud poté, shledal-li důkazy nedostačujícími a obviněný se k činu nepřiznal. Mučení byla procedura, která byla přesněji stanovena až v 16. století, např. Carolinou (1532); její dodržování bylo ponecháno na libovůli soudců, postupně však omezována. Mučení bylo odstupňováno, začínalo lehčími formami a končilo u nejtěžších. Mučení, tzv. výslech útrpný, bylo rušeno a zakazováno v průběhu 18. stol., definitivně však až v pol. 19. stol.

Pokud se delikvent před soudem přiznal, začalo se z rozsudkem. Příprava rozsudku byla posledním procesem. Následovalo vyhlášení rozsudku, tzv. poslední den soudu, kdy byl odsouzený srozuměn s rozsudkem a veřejně potrestán. Díky právu milosti,

³² Foucault, *Vigilar y castigar* str. 88.

keré může udělovat jen samotný panovník, byla moc podobná moci, kterou měl římský císař.

Lidové vrstvy měly při popravě jedinou příležitost dovolat se spravedlnosti, která jim jinak byla odpírána. V nejjednodušších formách provázely popravu výkřiky nesouhlasu, ale jsou známy i případy, kdy vzbouřený lid odsouzeného osvobodil doslova z rukou kata.

Raně novověká trestní praxe postihovala všechny delikty systémem zneuctvujících trestů, tělesných trestů a trestů smrti. Existovaly i tresty peněžité a vězení, ale ústřední místo zaujímaly tresty, které viditelně postihovaly delikventa na cti a na těle. Na nejnižší úrovni byly církevní tresty, jejichž „trestem“ bylo pokání.

Trestní praxe byla neprůhledná - ve Francii neexistoval až do revoluce skutečný trestní kodex, zatímco v některých zemích Říše, včetně habsburských zemí vznikaly již v 15. – 16. století texty, které můžeme považovat za zákoníky, např. *Constitutio Criminalis Carolina* Karla V. z r. 1532. Díla francouzské jurisprudence i rakouské vycházejí zejména z římského práva. Je pro ně společné to, že postrádají systematickosti (např. přesné vymezení mezi zločiny „hrdelními“ a lehčími).³³ Jasnou strukturu postrádá i soudní soustava.

Na konci 17. stol. dochází ke zmírnění trestů, co se intenzity týče. Konec 17. a první pol. 18. století tento proces doplnily reformy ve smyslu zmírněním v rovině hrdelních soudů.

V 16. a 17. stol. bylo cílem státních a církevních autorit vytvořit poslušného a disciplinovaného poddaného. Majestát panovníka je úzce spjat s majestátem Božím.

V 17. století se objevují první kritiky trestního práva. Reforma trestněprávního systému 18. století se obvykle spojuje se jménem Cesare Beccarii. Jeho dílo „O zločinech a trestech“ z r. 1764 není originálním, co se obsahu týče, neboť navazuje na myšlenky tehdejších předních filozofů, je však prvním kritickým dílem zasvěceným výhradně trestněprávní problematice. Beccaria ve svém díle shrnul veškeré kritiky a popsal problémy tehdejšího trestního systému: v první řadě napadá legalitu zločinů a trest. Dále následuje kritika arbitrárnosti soudců a nepořádku, který panuje ve vzájemném propojení různých druhů soudů; v neposlední řadě požaduje ochranu individuální svobody. Beccariovo dílo tedy shrnuje veškerou kritiku tehdejšího trestněprávního systému a myšlenky jednotlivých filozofů a teoretiků práva.

³³ Tinková, Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa, str. 132.

Druhá pol. 18. století a poč. 19. stol. se stal trestněprávní systém terčem veřejné kritiky. Objevují se požadavky nejen humanizace, ale také racionalizace a lepší účinnosti trestního soudnictví. Utvvrzuje se nadřazenost zákonodárné moci a soudce se stává vykonavatelem zákona.³⁴

Trestněprávní politika a represivní aparát se neproměnily ze dne na den pod tlakem kritiky. „Dlouhý čas“ reforem započal ve střední záp. Evropě již kolem pol. 18. stol. Osvícení panovníci“ pod tlakem veřejného mínění, přejali iniciativu v reformě trestní legislativy. Osvícenská „revoluce“ neprobíhala ve všech zemích stejně.

Ve Francii vznikla trestněprávní debata a 80. léta přinesla mnoho nových spisů. Francouzští autoři zasadili problém hrdelní spravedlnosti do širší kontextu a debatovali o moci, svobodě a sociální nerovnosti. Byly zde vyhlašovány soutěže s cílem zlepšit trestní zákony. Veřejná sféra byla otevřena veškerým kritickým spisům, názorům a myšlenkám jejich autorů.

V habsburské monarchii byla situace odlišná. Problematika trestního práva zůstávala odtržená od veřejnosti. První „moderní“ zákoníky na území habsburské monarchie z let 1786-1792 se tedy rodily se shora.

První konkrétní realizací beccariánským principů byla toskánská *Leopoldina* z roku 1786, následována zákoníkem Josefa II., který byl vyhlášen několik týdnů poté. Originalita a důležitost Josefinského zákoníku spočívá v tom, že je prvním specificky trestním a zasvěcený výhradně trestnímu právu materiálnímu.

Francie se dočkala svého prvního zákoníku až v r. 1791. Francouzský *Code Pénal* mohl konkurovat josefinskému zákoníku. Oba zákoníky zrušily všechny druhy mrzačících trestů, Josef i trest smrti. Na rozdíl od Francie, však ponechal tresty bití a cejchování. Francie zrušila doživotní tresty, které znemožňují nápravu odsouzenec, zatímco Josef určil maxim. délku trestu 100 let, čímž se vyhnul formulaci na doživotí.

Všechny nové zákoníky usilovaly o kodifikaci legality. Veřejný charakter trestu si zachovává značnou důležitost – s ohledem na exemplární a výchovný účel.³⁵ Požadavek fixního charakteru trestů byl nejlépe vidět ve Francii, kde je libovůle soudců takřka naprosto omezena zákonem. Velmi brzy se ovšem projevil přehnaný idealismus a revoluční nadšení.

³⁴ Tinková, Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa, str. 92.

³⁵ Tinková, Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa str. 82.

Je vidět, jak se změnil pohled na jednotlivé trestné činy. Raně novověká společnost znala ještě zločin, který je záležitostí soukromou, avšak ten se s nástupem absolutistických panovníků stává věcí veřejnou. Společnost na přelomu 18. a 19. stol si tak klade otázku: Které formy chování má tedy nadále trestat a které by trestat neměla?

Pojem zločin nebyl ovšem dlouho přesně definován. Teprve josefínský zákoník přinesl definici zločinu a deliktu, tresty se lišily pouze délkou či intenzitou, ale ne charakterem. Francouzský zákoník rozlišoval zločiny, delikty a přestupky. Bůh v hierarchii ochraňovaných hodnot a zájmů byla na konci 18. stol. Nahrazen státem. Došlo tedy ke zpochybnění zejména kriminalizace náboženských a mravnostních deliktů.

Přelom 18. a 19. století, byl tedy obdobím, kdy ve jménu osvícenství a humanizace, mizí fyzické trestání. Můžeme pozorovat že mučení mizí s konečnou platností v letech 1830 – 1848, přičemž jednou ze zemí, kde bylo zachováno, je Anglie.

Existuje několik pravidel, které je třeba brát v úvahu při výměře trestů : za první myšlenka C. Beccarii – aby byl trest účinný, musí újma, kterou způsobuje, převýšit očekávaný prospěch ze zločinu; dále trest musí působit svými nejintenzivnějšími účinky na ty, kteří žádný špatný skutek nespáchali, zákony musí být publikovány tak, aby k nim měl každý přístup.

Vězení fungovalo již dříve, ale sloužilo buď jako zajišťovací vazba nebo bylo místem, kde čekal odsouzený na popravu. Na přelomu 18. a 19. století dochází k přechodu od trestání smrtí k věznění. Vězení nahradilo mnohdy trest smrti.

Trest smrti byl však přesto zachován téměř ve všech zemích. V těch, kde si církev zachovala původní dominantní postavení, byl trest smrti často používán k nejen k upevnění moci církve, ale i panovníka. Církev zde sloužila jako nástroj manipulace lidu, potlačení jejich práv na osobní svobodu a vyjádření a napomáhala státní moci k udržení veřejného pořádku. Jednou z takových zemí bylo Španělsko.

4.1 Španělská inkvizice

Španělská inkvizice, která byla uzákoněna až v novověku má svá specifika, která je potřeba popsat podrobněji. Během španělských inkvizičních procesů bylo popraveno tisíce lidí, v mnoha případech nevinných, probíhalo větší množství inkvizičních soudů než v kterémkoliv období v jiných zemích Evropy.

Abychom si vysvětlili toto španělské specifikum, je třeba si ujasnit historický podtext, který je k této zemi vázán. V 15. století bylo dobyt mnoho měst, která dříve

byla pod vládou muslimů. Ještě předtím, než byli Mauri vyhnáni úplně, se na znovudobytých územích Pyrenejského poloostrova praktikovalo to, co nazývá konverzí Židů a Maurů. Zvláště Židé, kteří ztratili svůj status svobodných občanů, který měli v dobách Córdobského chalífátu, byli vrženi do situace, kdy jim bylo odíráno vykonávat mnoho svobodných povolání. Byli uvrženi do ghet a neměli přístup ke vzdělání, mnoho z nich se jich tedy rozhodlo konvertovat ke křesťanství ale většinou tak, že nadále praktikovali židovské rituály, byť formálně se stávali křesťany. Tito „noví křesťané“ se díky své hbitosti a moudrosti dostali mezi elitu, sloužili na dvoře panovníka a zastávali vysoké funkce, čímž se zasadili o to, že se proti sobě popudili tzv. „staré křesťany“,

Isabela Castilská, uzavřela sňatek s Ferdinandem Aragonským. Tento svazek dal později dal vzniknout španělské monarchii. Zpovědník královny – Tomas Torquemada, všímajíc si silicích protestů starých křesťanů, se doslechl o skupině křesťanů, kteří se v Seville oddávají podivným nekřesťanským praktikám. Torquemada přesvědčil královnu, aby vyslala posly do Říma a požádala papeže, aby umožnil vytvoření inkvizice pro Kastilii a Aragon. Papež Sextus IV vydal v roce 1478 bulu, ve které pověřil španělské krále vytvořením inkvizičního úřadu.

Následně byl jmenován tribunál a první inkvizitoři Miguel de Morillo y Juan de San Martin byli povoláni do Seville. Jejich pátrání jim umožňuje objevit skupinu skrytých Judaistů. Tito jsou obžalováni z kacířství, je proti nim zahájen soudní proces a hlavní viníci jsou odsouzeni k trestu smrti na hranici.

4.1.1 Speciální charakteristika španělské inkvizice

Hlavní znak španělské inkvizice je ten, že inkvizitory jmenoval král (na rozdíl papežské inkvizice, kde byli inkvizitoři jmenováni papežem). Inkvizitoři byli tedy státní úředníci a byli zodpovědní přímo královy. Další rozdíl spočíval v tom, že odsouzení neměli možnost podávat odvolání do Říma.

První tribunál byl organizován tak, že Torquemada byl jmenován nejvyšším inkvizitorem pro Kastilii, Aragon a Sicílii. Kardinál Mendoza, Miguel Morillo y Juan de San Martin byli jeho poradci.

První sídlo inkvizice bylo v Seville, později bylo hlavní sídlo přesunuto do Toleda. Autorita nejvyššího inkvizitora byla nezpochybnitelná, to znamená také, že proti jeho rozhodnutím nebylo odvolání. Nejvyšší inkvizitor předsedal nejvyšší radě,

kteřá se skládala z 5 ministrů. Nejvyšší rada jmenoval podřízené tribunály, které mohly vykonávat inkviziční praxi na území království i jeho kolonií.

Tribunály se skládali ze soudců s patřičným vzděláním v právní vědě a jednoho teologa. Byl přítomný žalobce a jeden soudce, který byl zodpovědný za konfiskaci majetku. Dále zde byli soudní přisedící nazývaní notáři, kteří zodpovídali za záznam výpovědí obžalovaných a rovněž za záznam jejich přiznání na mučidlech. V každé vesnici či městě alespoň jeden komisař, kterému bylo dáno za úkol zkoumat každý případ podezření z kacířství. Je nutné zdůraznit, že všichni členové tribunálů i komisaři měli po celou dobu své funkce zaručené církevní odpuštění (jakousi formu imunity).

Proces byl podobný jako u episkopální inkvizice. Obžalovaní, kteří odmítali spolupracovat, byli podrobeni mučení. Mnohé zlomilo už to, když viděli místnost s mučicími nástroji a kata. Poté co se doznali, byli podle stupně provinění odsouzeni k žaláři, pokud se nepřiznali, končili na hranici.

Prvními pronásledovanými byli především Židé. Později se inkvizice zabývala procesy proti čarodějnicím, dále to byli v XVI a XVII století protestanti a nakonec ve století XVIII. Svobodní zednáři, stoupenci osvícenectví a francouzské revoluce.

Inkvizice byla bohužel přenesena i do Ameriky, kde byli inkviziční procesy zahajovány většinou proti domorodému obyvatelstvu.^{36 37 38}

Španělsko v období novověku zažívalo tedy krok zpět. Krok, který vedl k návratu k praktikám používanými Římany na začátku naší éry. Krok vedoucí k útisku bezbranných a k nespravedlivému stíhání nevinných lidí, zpět od demokratizace společnosti, k potlačování svobody projevu, názoru, svobodné volby. V Evropě mezitím probíhal opačný vývoj, jak ukazuje následující kapitola.

4.2 Gilotina

Sanson, který byl členem jedné z nejvzdělanějších katovských rodin, kdysi napsal Národnímu shromáždění Francouzské republiky: „K provedení exekuce podle zákona, musí popravič prokázat svou zručnost, je však také třeba, aby odsouzenec setrval v klidu a nekladl odpor. Pokud není některý ze zmíněných předpokladů naplněn, je bezchybná poprava mečem nemožná. Na základě zmíněných důvodů by bylo velmi vhodné, aby Národní shromáždění ve své snaze o nastolení humanity zavedlo takové zařízení, které by

³⁶ El tribunal de la Inquisición, Fernando Ayllón, str. 578 a 579.

³⁷ José Toribio Medina, La inquisición de Lima, Tomo II, str. 420.

³⁸ La Inquisición Española, A. S. Turberville, str. 61 a 62.

odsouzenec udrželo v patřičné poloze nebo ho úplně znehybnilo, což by předešlo veškerým problémům při popravách.“ Není jasné, kdo byl první popraven gilotinou, stala se však slavnou díky popravě Ludvíka XV a Marie Antoinetty. Výhoda gilotiny spočívala zvláště v tom, že téměř k chybám či nedopatřením.

Doktor Louis píše: „Zákonodárny sbor mě poctil tím, že se mnou konzultoval dokumenty adresované Národnímu shromáždění, které se týkaly odstavce 3 titulu paragrafu 1 trestního zákoníku. Tento odstavec ustanovuje, že každý odsouzený k trestu smrti bude popraven setnutím hlavy. Zkušenost i rozum nám také napovídají, že způsob popravy, který se používal do současnosti k tomu, aby byl delikvent zbaven života byl nevyhovující, protože vystavoval odsouzeného delšímu utrpení a je proto v zájmu státu, aby byl sestaven stroj, který provede setnutí hlavy automaticky.“³⁹

Zákonodárny sbor schválil použití a zkoušku gilotiny na Jaquesovi Pelletierovi. Luis XVI a jeho žena Maria Antoineta byli odsouzeni k trestu smrti a popraveni o něco později - 21. ledna a 16. října 1793. Mezi lety 1793 a 1794, během období revolučního teroru bylo popraveno zhruba 40.000 osob. Robespierre zemřel pod gilotinou 28. 7. 1794. Během těchto let, gilotina dosahuje enormní popularity.

Stejně jako ve Francii existovala od XVIII století v celém světě vůle uplatňovat méně bolestivé formy poprav. V Anglii došlo k zákazu trestu smrti rozčtvrcením. Tradičně se praktikovalo oběšení tak, že oběť byla shozena ze schodů nebo vynešena na nějaký typ platformy a shozena dolů, což mělo za následek pomalou smrt udušením. Tato metoda byla nahrazena tou, která se praktikuje do dneška, tzn. oběť je shozena nejméně do vzdálenosti jednoho metru a tím je jí přetnuta mícha, smrt nastává téměř okamžitě.

V 19. století byly tresty smrti vykonávány prakticky jen za vraždu či za zběhnutí z armád.

Spojené státy prožívaly v letech 1861-1865 válku Severu proti Jihu a zároveň bouřlivé období divokého západu. Nejhorší zločinci se trestali oběšením. Vystěhovalci z Evropy si ve svých osadách a zlatokopectkých městech tvořili sami své zákony a volili šerify. Tresty byly hodně přísné, například za krádež koní či loupež se trestalo smrtí oprátkou.

Koncem 19. a počátkem 20. století zrušila trest smrti celá řada států. V Evropě zrušily trest smrti například Belgie, Dánsko, Finsko, Holandsko, Norsko, Portugalsko,

³⁹ Doctor Louis, Guillotina a začátek teroru, Editorial Labor, Barcelona, 1989.

Švédsko. Švýcaři zrušili trest smrti z roku 1879, později byl však opět zaveden za vraždu, výslovně však byl vyloučen pro delikty politické. Italové zrušili trest smrti v roce 1889, Musolini však opět trest smrti zavedl, ale pouze pro delikty politické.

V USA zrušily trest smrti koncem 19. století státy Michigan, Viscousin, Maine, Kansas, Minnesota, Severní a Jižní Dakota. Ve třiceti ze zbývajících čtyřiceti států mohl soudce zmírnit trest smrti na doživotní žalář.

V Jižní Americe zrušily postupně trest smrti: Argentina, Brazílie, Kolumbie, Puerto Rico, Equador, Honduras, Peru, Uruguay a Venezuela.

5 20. STOLETÍ

Ačkoliv vývoj v Evropě směřoval k tomu, aby byl trest smrti úplně zrušen, došlo k událostem, které díky svému nacionalistickému, totalitnímu a šovinistickému charakteru znamenali návrat ke starým barbarským praktikám, ba co více, tyto praktiky bylo možno provádět s pomocí nových, mnohem výkonnějších strojů a technik. Technika se stala nástrojem v rukách lidí, kteří nepřekonali svojí temnou stránku a místo osvíceneckého rozumu dali přednost „volání divokého Wotana“.

Začátek století byl ještě ve znamení humanity, po vypuknutí 1. světové války však již začaly krystalizovat nacionalismy a rovněž nový politický systém, kterým byla komunistická totalita.

5.1 Stalinské procesy

Jedním z nejhrůznějších podob novodobé despotie byli bezesporu Moskevské procesy (jindy nazývané Stalinské). Za záminku rozpoutání těchto procesů bylo zavraždění Kirova (při posledních volbách do ÚV KSSS získal jako jediný více hlasů než Stalin). Stalin nechal pozatýkat mnoho svých stranických kolegů, které pokládal za konkurenty či lidi, kteří by mohli ohrozit jeho politickou kariéru. Verdikt u soudu byl předem připraven a před veřejností většinou obájen tím, že se obžalovaný přiznal. Přiznání však většinou bylo vynucené díky krutému mučení. Obvinění byli většinou konfrontováni s 58. článkem sovětského trestního zákona a byli obviněni z konspirace či ze spolupráce se západními mocnostmi a pokusu o znovunastolení kapitalismu. Mnoho obžalovaných bylo popraveno.

Soudního řízení se zúčastnilo i mnoho západních pozorovatelů, ti však během procesu nabyli přesvědčení, že obžaloba byla potvrzena, povětšinou tak usuzovali z toho, že se obžalovaný přiznal.

Procesy měly i protižidovský charakter a to zvláště po druhé světové válce. Bylo to tím, že Izrael, zprvu podporovaný Sovětským svazem, se obrátil na USA a ostatní mocnosti, aby mu pomohli ve válce proti Lize arabských států.

Jedním z hlavních obviněných v předválečných procesech byl Leon Trotsky, který před Stalinem uprchl do Mexika. I tam však zasahovala sovětská moc. Stalin ho nechal v roce 1940 zavraždit.⁴⁰

Během procesů nechal Stalin popraviti většinu důležitých Bolševiků. Z 1966 delegátů strany jich bylo 1108 zatčeno. Ze 139 členů Centrálního štábu bylo zatčeno 98. 3 z 5 sovětských maršálů a mnoho důstojníků Rudé armády bylo zatčeno a zastřeleno. Mnoho obyčejných lidí zemřelo díky politickým čistkám. Byli buď popraveni, nebo odvezeni do koncentračních a pracovních táborů, kde byli nuceni žít v nelidských podmínkách.⁴¹

5.2 Kolektivizace v Sovětském Svazu

Nebyly to jen Moskevské procesy, které ukázaly Stalinovu hrůzovládu, ale i další neméně nesmyslné zásahy do života lidí v sovětských republikách. Pomineme-li perzekuce kavkazských obyvatel a jejich násilné stěhování do Kazachstánu či Uzbekistánu, zabírání půdy kolchozníkům po celém Rusku a jejich věznění v sibiřských gulazích, zůstává zde republika, kde se sovětská moc podepsala na zmaření životů nejvíce. Touto zemí byla Ukrajina. V letech 1923-33 došlo na Ukrajině k obrovskému hladomoru, při kterém zemřely miliony Ukrajinců. Tento velký hladomor je někdy srovnáván s genocidou Židů nacistickým Německem. Během rozsáhlých čistek bylo popraveno milion obyvatel Sovětského svazu a 3 až 12 milionů bylo posláno do pracovních táborů. Mnoho z nich byli Ukrajinci.

Kolektivizace začala na Ukrajině v roce 1929. Kulaci, kteří nesouhlasili s kolektivizací, byli posláni do Sovětského svazu. V letech 1932 a 1933 se sklídilo mnohem méně úrody (především díky násilné kolektivizaci), přesto však většina úrody byla odvážen z ukrajinských polí do Sovětského svazu. Pod pohrůžkou trestu smrti bylo ukrajinským zemědělcům zakázáno stěhovat se z oblasti, která byla vinou násilné

⁴⁰ Stalin - Izrael a Židé, Laurent Rucker., s. 55

⁴¹ Bernard Michal. Los Grandes Procesos de la Historia. Los Procesos de Moscú. Tomo I. Ed Circulo de Amigos de la Historia. Editions de Crémille - Genève. Printed in Barcelona, Spain. s 217-219.

konfiskace veškerého obilí postižena hladomorem. Do roku 1933 bylo na základě těchto zákonů odsouzeno 4880 lidí k trestu smrti. Zbytek, téměř 100 000 k odnětí svobody.

5.3 Fašistické Německo

Na 7. sjezdu NSDAP v Norimberku byly 15. září 1935 vyhlášeny rasové zákony, vyjadřující nacistickou antisemitskou politiku. Jednalo se o tzv. Gesets zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre (Zákon na ochranu německé krve a cti), který zakazoval manželství a nemanželské styky mezi Židy a Němci, dále byl vydán Reichsbürgergesetz (Zákon o říšském občanství), který stanovoval, že římských občanem může být pouze člověk s německou nebo příbuznou krví. K těmto zákonům lze přiřadit i jiné zákonné úpravy, ospravedlňující perzekuci méněcenného obyvatelstva. Postupně byla i vydávána prováděcí nařízení, první z nich 14. 11. 1935, kde bylo osvětleno, kdo má být považován za Žida či míšence. Norimberské zákony platily i na okupovaných územích.

Podle zákona o říšském občanství tedy Židé neměli status německých občanů. Tento zákon byl postupně doplněn o třináct prováděcích nařízení, která zbavovala Židy veškerých práv. Toto zbavení občanských práv dalo impulz k likvidaci židovského obyvatelstva, které nazýváme holocaust. Kromě Židů byli mezi podřadné obyvatelstvo zařazeni i Romové, mnozí z nich rovněž skončili v koncentračních či pracovních táborech.

5.4 Norimberský proces

Od 20. listopadu 1945 do 1. října 1946 se projednávaly žaloby vůči 24 zločincům nacistického Německa. Při vynášení rozsudků se přistoupilo k 10 trestům smrti (bylo jich však vykonáno jen 9). Hermann Goring spáchal v předvečer popravy sebevraždu a u Martina Bormanna, který byl odsouzen v nepřítomnosti, se potvrdilo, že zahynul už při dobývání Berlína.

Spojenci dlouho projednávali, jak nejlépe potrestat válečné zločince a první rozhodnutí začala padat již v Jaltě, kde bylo dohodnuto ustanovení Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku.

„Svět si přál, aby zločinci, kteří zodpovídali za zvěrstva, které lidstvo v moderních dějinách nepoznalo, stanuli před soudem. Prakticky každá exilová vláda působící v Londýně, včetně té československé, shromažďovala už v letech války informace o konkrétních osobách, které se podílely na zločinech vůči obyvatelstvu.“

Vojenský tribunál v Norimberku posuzoval jen porušení zákona v době války, a tak neměl jurisdikci nad zločiny, které se staly před 1. zářím 1939. Kromě vítězných mocností směla do Norimberku vyslat svého soudce a žalobce také Francie. „Bylo plně v kompetenci té které země, koho si za svého žalobce a soudce zvolí. Potom teprve probíhalo hlasování mezi jednotlivými představiteli, kdo bude například zastávat místo předsedy senátu. Tím byl zvolen sir Geoffrey Lawrence z Velké Británie“ říká dr. Eduard Stehlík z Vojenského historického ústavu. Kontroverzní postavou se později ukázal být sovětský zástupce v senátu soudu Iona Niditěnko, který se v letech 1936 až 1938 podílel na nechvalně proslulých stalinských procesech.

Spojenecká obžaloba čítala celkem 4 body:

1. Účast na společném plánu nebo spiknutí, které umožňovaly spáchat zločiny uváděné v dalších bodech obžaloby.
2. Zločiny proti míru
3. Válečné zločiny
4. Zločiny proti lidskosti.

Bylo předneseno 38 000 svědectví. Nejdůležitějším byla výpověď velitele Osvětlení, plukovníka Hosse, které přineslo svědectví o zavraždění dva a půl milionu Židů. Hoss byl později ve Varšavě odsouzen k trestu smrti.⁴²

5.5 Po 2. světové válce

Od světové války patří trest smrti k tématům, která se objevují jak na úrovni OSN, tak na úrovni národní v katalogu norem. (1) Druhá světová válka, která sebou přinesla genocidu nebyvalých rozměrů, byla pro mnohé státy světa takovým milníkem, že je přivedla k tomu, aby byla založena organizace, která by pomohla upevnit mír na celém světě. Byla založena Organizace spojených národů. Tato organizace vydala už v roce 1948 Všeobecnou deklaraci lidských práv. Práva člověka se měly stát nezczitelným právem pro obyvatele všech států světa. Pravidla, která by se stala základem pro další vývoj. V článku 3 deklarace je doslova uvedeno: „Každý člověk má právo na život, svobodu a bezpečnost.“⁴³

⁴² http://www.rozhlas.cz/wwii/1945/_zprava/211449.

⁴³ Amnesty International, 1989, str. 460 Dodatek I: Všeobecná deklarace lidských práv. Otázka trestu smrti sice zůstala otevřena, ale otevřely se tak dveře pro nová jednání o jeho aplikaci. Str. 55.

Později Komise pro lidská práva navrhla Valnému shromáždění OSN další smlouvu: Pakt o občanských a politických právech, který byl ale přijat až v roce 1966. V prvním odstavci se zdůrazňuje právo člověka na život. Trest smrti má být uplatňován jen ve státech, kde ještě nebyl zrušen. Trest smrti nelze uplatňovat proti části populace. Dále tento odstavec stanovuje, že nelze k trestu smrti odsoudit retroaktivně a vymezuje pojem „nejtěžší zločin“.

Odstavec 4 upřesňuje, kdo nesmí být odsouzen k trestu smrti. Nesmí to být ani mladiství, kteří se činu dopustili v období, kdy byli mladší 18 let a rovněž těhotné ženy.⁴⁴

Valné shromáždění OSN vyzývá ke zrušení trestu smrti na celém světě od roku 1971. Byl vydán 2. Opční protokol, který byl přijat v roce 1989. Proti smlouvě jasně vystoupila většina islámských států, Čína, USA a Japonsko. Protokol vyzývá ke zrušení trestu smrti a zakazuje opětovné zavedení trestu tam, kde už byl zrušen. Je zde určena výjimka pro případ války.

Je však také třeba zdůraznit, že ač přes nepochybný přínos OSN, které se zasadily ke zrušení trestu smrti, je zde jsou zde bariéry, které zabraňují této organizaci vyvíjet více tlaku na zrušení trestu smrti. Již v zakladatelské smlouvě se stanovuje, že organizace se nebude vměšovat do politiky jednotlivých států. Některé státy, které jsou členy Rady bezpečnosti, trest smrti stále nezrušily, ba co víc, uskutečnily během nejvíce poprav ročně – tyto státy jsou USA a Čína. Tyto státy mají obrovský politický i ekonomický vliv na tuto organizaci a bez nich a jejich ekonomického přínosu je nemyslitelné realizovat činnost Organizace spojených národů.⁴⁵

V Evropě byla již roku 1950 přijata Evropská úmluva na ochranu lidských práv a svobod, která obhájí právo člověka na život.

V roce 1973 byl představen návrh rezoluce, který vydala Rada Evropy. Vyzývá členské státy ke zrušení trestu smrti. V roce 1983 byl předložen návrh dodatkového protokolu k Evropské úmluvě na ochranu lidských práv. Podle čl. 1 Protokolu byl trest smrti zrušen a to kromě zločinů spáchaných za války.

⁴⁴ Vyhl. Min zahr. Věci č. 120/1976 sb. Zák. Str. 57.

⁴⁵ SALOMÓN, Mónica, *Systém a rozdělení v Organizaci spojených národů*, Bellaterra, UAB, 1998, str. 15.

Státy, které podepsaly konvenci o lidských právech, se zavazují nevykonávat trest smrti. Trest smrti většinou z jejich legislativy již zcela vymizel či bylo na trest smrti uvaleno moratorium.

V nedávné době zde byl uveřejněn v tisku poněkud kontroverzní návrh ruského parlamentu "Dumy" na znovuzavedení trestu smrti.

Případné obnovení nejvyššího trestu by nejspíše vedlo k vyloučení Ruska z Rady Evropy.

Ústavní soud však tento návrh zákona zrušil. Předseda ústavního soudu Valerij Zorkin dnešní rozhodnutí odůvodnil mezinárodními závazky Ruska, zejména členstvím v Radě Evropy. "Nynější rozhodnutí je definitivní a nelze se proti němu odvolat," prohlásil podle agentury RIA Novosti.

Dosavadní moratorium na nejvyšší trest podle soudu už vytvořilo legitimní ústavní a právní režim, který "spustil nezvratitelný proces směřující k zrušení trestu smrti". Verdikt se má podle mluvčího soudu chápat jako zákaz poprav v mírové době.

Moratorium na trest smrti bylo fakticky zavedeno v polovině 90. let, kdy Rusko vstoupilo do Rady Evropy a připojilo svůj podpis pod konvenci o lidských právech, čímž se ke zrušení poprav zavázalo. Ale příslušný protokol ruský parlament dosud neratifikoval.

Trest smrti se teoreticky měl do ruské praxe vrátit od Nového roku, odkdy mají v Čechách jako posledním z více než osmi desítek ruských regionů začít působit porotní soudy. Pozastavení výkonu hrdelních trestů totiž ústavní soud před deseti lety odůvodnil právě tím, že bez porot nelze k trestu smrti nikoho odsoudit.

6 TREST SMRTI V ČESKÝCH ZEMÍCH

6.1 Středověk v Českých zemích

Za první dochovaný zákoník na území České republiky je možné považovat Zákon sudnyj ljudem z doby Moravské říše. Pramenem byla autorovi Ekloga, zákoník byzantských císařů Leona III a Konstantina V., která obsahovala především trestní předpisy. Zákoník byl spíše výpomocný a byl doplňkem stávajícího právního řádu – zvykového práva. Mnoho trestů bylo na rozdíl od Eklogy zmírněno a to buď proto, že se vycházelo z ranně křesťanských tradic, kdy bylo potřeba mírnosti a odpuštění anebo

proto, že autor byl obeznámen se západořímským právem a ovlivněn epitimii (pokáním). V každém případě řada mrzačících a hrdelních trestů uvedených v Ekloze byla zrušena.⁴⁶

V důkazním řízení rozhodovaly ordály – boží soud. Ordálů se používalo vždy, když byl přítomný kněz a bez jeho přítomnosti, bylo použití ordálů zakázané. Byly prováděny ordály ohněm, vodou a soubojem. U ordálií ohněm se rozhodovalo o trestu podle toho, zda se obviněný spálil či ne. Vodou se prováděla zkouška tak, že obviněný byl vhozen do vody a potopil-li se byl uznán vinným. U souboje se používaly meče a hole.⁴⁷

Tak jako v ostatních zemích rozhodovala v 11. století o trestu smrti církev, trest však vykonával stát. V roce 1139 byl napsán Břetislavův dekret, který se snažil odstranit pohanské zvyky v trestním právu. Mnohé pohanské zvyky se však přesto udržely. Zákoník byl velmi přísný. Trestem smrti se trestalo především krádež či loupež, zabití člověka se ponechávalo osobnímu narovnání.

Poddaní byli vždy trestáni přísněji. Propast mezi poddanými a šlechtou se prohloubila hlavně ve 12. Století. Mnohdy se stávalo, že byla trestána celá obec, pokud se enašel viník. Tresty za kolektivní vinnu nebyly však tak přísné, jako v některých orientálních zemích, např. v Číně, kde celé klany byly trestány smrtí, v Čechách se spíše trestalo pokutami.

Zvláštní postavení v trestním právu měly psanci. Byli to lidé, kteří se za porušování veřejného pořádku odsuzovali k životu bez domova. Byli-li dopadeni při dalším trestném činu (např. loupeži), byli souzeni v krátkém procesu a většinou k trestu smrti.

Při výsleších se ve druhé polovině 13. století začala zavádět tortura. Mučení se provádělo zvláště mrskáním, bitím po chodidlech, stiskáním konců prstů kleštěmi, trháním celých nehtů, napínáním na skřípec, pálením pochodněmi na bocích, svazováním do kozelce, vsazováním do klády, objetím železnou pannou. Takto však byly vyslýchány jen poddaní, šlechta byla souzena dvorskými soudy, kde se většinou tortura neuplatňovala. Dvorským soudům předsedal panovník a řízení měl na starosti královský dvorní sudí. Duchovní podléhaly kanonickému právu a církevním soudům.

⁴⁶ <http://www.catholic.org/encyclopedia/>.

⁴⁷ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ord%C3%A1l>.

Ve 14. století bylo pravidlem, že škody způsobené druhému nebyly považovány za přečin u osob stavu panského, pokud se tak stalo po odpovědném nepřátelství. Vznikaly tak často soukromé války mezi šlechtou.

Činem, který byl vždy z úřední povinnosti trestán smrtí, byl útok proti panovníkovi a státu a trestal se rozčtvrcením. V 16. Století byla vydána zemská řízení, která zakazovala soukromé války mezi šlechtou a trestala je smrtí. Dále se uplatňovala „pena morte“ za falšování mincí, porušení úředních povinností, odboj proti králi. Smrtí se trestalo i kacířství (případ Jana Husa) a to upálením. Zvláštním trestem smrti se stíhla úkladná vražda. Krádež byla také většinou trestána smrtí, rovněž tak smilstvo, kuplířství či emanželské soužití. Později se začalo rozlišovat mezi krádeží těžkou a lehkou. Pokud poddaný urazil pána tím, že „naň sáhl“, byl soudem odevzdán pánovi na život a na smrt.

V období renesance se udělovaly tresty smrti nejčastěji za kouzelnictví a čarování. Obviněný byl prohlášen za nepřítele Boha a upálen.

V české středověké společnosti prakticky neexistovalo jednotné právo závazné pro všechny obyvatele státu, lidé si před zákonem nebyli rovni. Příslušníci stavů se lišili navzájem svými výsadami a svobodami.

Po dlouhou dobu převládalo právo obyčejové, do kterého jen zvolna pronikal písemný záznam. Písemné prameny byly spíše soukromého charakteru, zvláště pak patřily do bírek soudních úředníků. Tato sepsání nezaručovala zákonnou moc. Proti psanému právu se zasazovala šlechta. Skutečné zákoníky se snažili prosadit především Přemysl Otakar II., Václav II a Karel IV.

6.2 Trest smrti v Českých zemích od počátku novověku do konce Habsburské monarchie

Soudcové získali v počátku novověku velkou volnost, a to bylo znát na velké přísnosti, která měla za účel především odstrašit lid. Soudce měl volnost při stanovení způsobu provedení trestů smrti (stětí, čtvrcení, vplétání do kola). Lehčí případy byly trestány vyhnanstvím či mrzačením.

V Čechách byl „boj“ o kompetence mezi zemským a městskými soudy, řešený kompromisem – Svatováclavskou smlouvou r. 1517 v Čechách, boj o kompetence apelačního soudu, založeného v době pobělohorské, atd.

Důležitým mezníkem v dějinách zemí Koruny české bylo vyhlášení „Nového útrpného a hrdelního práva“ Josefem I. V roce 1708, které bylo vypracováno podle

zákoníku Ferdinanda III. Z r. 1656. Marie Terezie vydala v roce 1768 trestní zákoník pro všechny své dědičné země. Tento zákoník byl velmi přísný. Trest smrti zde byl předepsán za mnoho přečinů. Bylo zde rozlišováno mezi smrtí mírnou a těžší podle stupně zločinu, který obviněný spáchal. Tyto zákony byly převzaty ze starých nařízení Ferdinanda I. V zákoníku Marie Terezie se ještě objevuje tortura, která byla později zrušena Josefem II. Zákoník připouštěl trest smrti za krádež, zhářství, násilné smilstvo, únos atd. Trestem smrti se dále trestalo odpadnutí od křesťanství a rouhání proti Bohu. Některé výkony trestů byly velmi kuriózní například matka, která zabila své dítě, byla sřata a její srdce bylo v hrobě probodnuto kulem.

V soudnictví se používalo veřejné vymrskání. V roce 1782 byla tato soudní praxe reformována a veškeré veřejné šatlavy, pranýře a šibenice byly zrušeny. Na reformě soudnictví měl velký podíl osvícenecký panovník Josef II. Ten vydal v roce 1787 zákoník o ločinech a trestech, za rok poté vyhlásil i nové trestní řízení. Byly zde poprvé přesně formulovány polehčující a přitěžující okolnosti, lhůty pro promlčení. Byl zaveden pojem podvodu a zavedeny tresty za zneužití úřední moci. Tresty byly upraveny tak, že se zavedlo odnětí svobody a viník byl uvězněn podle stupně zločinu buď s přikováním okovy, nebo bez okovů. Zákoník omezil trest smrti jen na těžká provinění. Josef II. byl odpůrcem trestu smrti, a tak podepisoval dekrety, kterými vlastně uděloval milost odsouzeným k trestu smrti a jejich rozsudky byly měněny na trest odnětí svobody například na doživotí. Po smrti Josefa však byly tresty smrti znovu praktikovány, avšak jen v omezené míře. Josef také zrušil bití a tresty na těle. Od roku 1857 byl trest smrti prováděn jen oběšením. Josefský zákoník rozděloval trestné činy na kriminální a na přestupky. Z tohoto zákoníku se vyvinul zákon z roku 1853, který rozlišuje delikty na zločiny, přečiny a přestupky. Dodatkem z roku 1919 pak bylo určeno, kdy může být trest vymazán, zavedeno podmíněné odsouzení atd.

V roce 1803 byl vydán Zákon o zločinech a těžkých přestupcích policejních. Zákoník se dělil na dvě části. V první se pojednává o zločinech, v druhé o přestupcích. Ke každé části byla připojena příslušná ustanovení o procesu, byla zde první propojení práva hmotného a procesního. Zákoník byl považován za vynikající dílo, které ovlivnilo trestní právo až do roku 1949, pozdější trestní zákoník z r. 1852 byl pouhou jeho novelizací. Trestní zákoník z roku 1803 navazuje na pokrokovost josefského zákoníku, je přehledný, správně formulovaný a obecný.

Předpokladem spáchání trestného činu byl zlý úmysl pachatele. Jeho trestní odpovědnost mohla být vyloučena při nepřičetnosti, pro nedostatek věku, náhodě, nedbalosti, nevědomosti. Neznalost práva pachatele neomlouvala.

Trest smrti mohl být proveden výlučně oběšením. Trest smrti či těžký žalář měly za následek ztrátu občanských práv, ztrátu šlechtictví, akademických hodností, vojenských hodností a právní způsobilosti.

Na zákoník z roku 1803 navazoval zákoník vydaný v roce 1852 č. 117 tř. Tento zákoník platil po celou dobu trvání monarchie a byl převzat i do československého právního řádu. Děлил protiprávní jednání do třech kategorií: na zločiny, přestupky a přečiny. Předností tohoto zákona byla jeho stručná formulace, odstupňování deliktů.

Zločiny trestány smrtí jsou upraveny v paragrafu 13, tresty měly provádět pouze oběšením. Trestní zákon byl původně vyhlášen i pro Slovensko a platil po devět roků.

Procesní pravidla obsažena v zákoníku tereziánském byla zrušena Obecným soudním řádem kriminálním z roku 1788. Zavádí zásady inkvizičního procesu, odstraňuje laický živel. Trestní soud je složen výlučně s odborníků. Ruší torturu. Nový procesní řád byl vydán v roce 1850. Důležitou změnou bylo volné hodnocení důkazů, ústnost, veřejnost, institut státního zástupce a porota. V roce 1853 se trestní řád vrátil k inkvizičnímu procesu. V Ústavě z roku 1867 je však znovu zakotvena zásada ústnosti a veřejný soudní proces. Nový trestní řád č. 10/1873 se vrací k zásadám procesního řádu z roku 1850.

Odsouzený se mohl odvolat k soudu vyšší instance, popřípadě podat zmateční stížnost. Soud třetího stupně byl již soudem kasačním, tedy buď vyhověl stížnosti, zrušil rozsudek nebo stížnost odmítl.

Zákon č. 103/73 TZ O policejním pořádku umožňoval dohled pro postižené osoby. Dohled trval tři roky a umožňoval policii značné omezení osobní svobody.

Mimo civilní soudy existovaly i soudy vojenské, které se vyznačovaly tajným, inkvizičním a písemným řízením. Justiční důstojník byl vyšetřující soudce, žalobce a obhájce v jedné osobě. Rozhodujícím činitelem byl laický orgán, tzv. Soudní pán, kterým býval příslušný vyšší vojenský velitel. Reforma vojenského trestního řízení byla provedena zákonem č. 130/12. I přes mnohé úpravy však zůstal jako nejdůležitější činitel příslušný vojenský velitel a soudy byly složeny pouze z důstojníků.⁴⁸

⁴⁸ Policejní a soudní perzekuce dělnické třídy v 2/2 19. století v Čechách. – K. Malý.s. 25

Situaci v druhé polovině 19. století tedy lze shrnout tak, že podle rakouského trestního zákon z 25. 5. 1852 č. 117 platného v historických zemích ČR byl stanoven trest smrti podle paragrafu 163 za každou dokonanou vraždu a podle paragrafu 141 za loupežné zabití.⁴⁹

Vojenský trestní zákon 19/1855 stanovil trest smrti za určitých v zákoně blíže uvedených předpokladů, a to trest smrti provazem za jednání a opominutí za zvláště nebezpečných okolností, za krádež, loupež, loupežné zabití, nedovolené najímání vojska, odboj, ohrožení bezpečnosti republiky, osnování spiknutí ke sběhnutí, na plenění, svádění a pomáhání k vojenským zločinům, na činy proti zájmům vedení války, na vraždu, vyzvídání, vzbouření při stanném právu., zhárství atd. Trest smrti zastřelením byl pak určen na nešetření služebních předpisů, odboj, osnování, spiknutí, sběhnutí, porušení povinností ve strážní službě, porušení subordinace, vzpouru atd. Vojenský trestní zákon byl tedy mnohem přísnější než civilní, což bylo později zohledněno za 1. světové války.⁵⁰

Exekuce byly v té době vykonávány jen zřídka – třeba jen jednou do roka a vždy se proto jednalo o velkou událost, jejíž příprava byla bedlivě sledována tiskem.

Staré typy šibenic začalo na počátku 20. století postupně nahrazovat tzv. Popravčí prkno. To bylo sestavené z bytelné fošny a upevněné ve svislé poloze například zapuštěním do země. U horní hrany prkna byl upevněn hák a kladka. Odsouzenec byl spoután, kolem hrudníku opásána pevným popruhem a za něj provazem provlečeným kladkou, vytažen k hornímu konci prkna. Tam mu byla na krk nasazena smyčka a zavěšena na hák. Dalším dlouhým provazem mohl být popravovaný spoután na kotnicích. Když pak kat povolil lano provlečené kladkou, poklesl prudce odsouzenec a smyčka se kolem jeho ho uškrtla. Zmírnilo se tedy utrpení odsouzeného. Kat při exekuci vymknul věšenému atlas – poslední krční obratel, došlo k okamžitému zlomení vazů a odsouzenec zemřel téměř ihned.

Za první světové války vzrostl počet trestů smrti a to hlavně za zběhnutí z armády, neuposlechnutí rozkazu a podobně. K trestu smrti byli odsouzeni i někteří čeští obrozenečtí politici. Karel Kramář a starosta Sokola Scheiner byli zatčeni a obviněni z velezrady. Kramářovi byl později trest zmírněn na žalář. Ke konci války byl z vězení propuštěn.

⁴⁹ http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/T0741_00.htm.

⁵⁰ http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/T0741_00.htm.

Po vzniku samostatného Československého státu 28. října 1918 byl v duchu recepce rakouského a uherského práva převzat trestní zákon z roku 1852 v novelizovaném znění k 28. říjnu 1918 a současně trestní předpisy původně uherské.

Velmi významnou trestněprávní normou byl zákon na ochranu republiky č. 50 Sb.z. a roku 1923. Upravil dosavadní právní řád, jehož zastaralé trestní zákony neodpovídaly ústavnímu zřízení a politickým poměrům demokratické republiky a neposkytovaly účinnou ochranu novému státnímu zřízení a ústavním činitelům při výkonu jejich pravomoci. Na aktuální potřebu citovaného zákona upozornil i atentát spáchaný na Aloisi Rašínovi v roce 1923. V souvislosti s tímto zákonem byl zřízen nový typ soudu - Státní soud, který byl příslušný pro projednávání nejzávažnějších skutků, stíhaných podle tohoto zákona. Trestní zákon č. 117/1852 ř. Z byl novelizován zákonem č. 31/1929 se zřetelem na zpřísnění postih pachatelů trestných činů: poškození cizího majetku, vraždy (par. 134-136), loupežné zabití a hářství.

Doživotní tresty měly být ukládány za:

1. Úklady (par. 1) – za zvláště přitěžujících okolností
2. Vojenská zrada (par. 6) – za zvláště přitěžujících okolností
3. Tělesné poškození ústavních činitelů (par. 8) – za zvláště přitěžujících okolností
4. Poškození cizího majetku (par. 85 a 86) – za zvláště přitěžujících okolností
5. Žhářství (par. 167) – opakované založení požáru s účinkem či bez účinku nebo způsobení škody velkého rozsahu.

Novela citovaného trestního zákona potvrdila zostřování dočasného žaláře postem, tvrdým lůžkem, samovazbou a temnicí a vyloučila použití zostření v případě výkonu doživotního trestu.

Trest smrti mohl být udělen jen za vraždu či loupežné zabití, při stanném právo anebo byl-li trestný čin, za který hrozilo doživotí opakován. Trest smrti hrozil pro zločin vojenské zrady spáchaný za okolností zvláště přitěžujících (§ 6, č. 2 zák. č. 50/1923 Sb.). Také zločin dokonané vraždy na ústavních činitelích se trestal smrtí.

V případě osob ve věku do 20 let, které spáchaly zločin, za který hrozil trest smrti, má být uložen doživotní trest a obdobně jako u zločinců trestaných doživotím trestem, uložit trest těžkého žaláře v rozmezí 10 až 20 let.

Významné legislativní změny, týkající se trestání závažných a nejzávažnějších zločinů přinesl i zákon č. 91/1934 Sb., o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech

ze dne 3. 5. 1934. Namísto trestu smrti, uvedeného v zákoně měly soudy zvážit a přistoupit k ložení těžkého žaláře na dobu od 15 do 30 let či doživotí.

§ 1.

(1) Namísto trestu smrti uvedeného v zákoně uloží soud trest těžkého žaláře (káznice) doživotního nebo dočasného od patnácti, do třiceti let, jsou-li polehčující okolnosti tak závažné, že by trest smrti byl nepřiměřeně přísný.

(2) Byl-li na osobách a za okolností uvedených v § 7 zákona na ochranu republiky ze dne 19. března 1923, č. 50 Sb., z., a n., spáchán zločin vraždy, může soud místo trestu smrti uložit toliko doživotní těžký žalář (káznice).⁵¹

6.3 Československo

V období let 1945-1947 bylo vykonáno 714 poprav. Bylo to způsobené tím, že této době se často k trestu smrti odsuzovali váleční zločinci. Tento stav byl výjimečný, a proto někteří poslanci představili Národnímu shromáždění republiky roku 1947 novelu zákona ze dne 3. května 1934, č. 91 Sb., v níž se uvádí:

„Zákon z roku 1947, jímž se mění zákon z května 1934, č. 91. Sb., o ukládání trestu smrti a doživotních trestech.

Zákon ze dne 3. května 1934, č. 91 Sb., se doplňuje takto: § 1, odst. 1 bude znít:

„Soud uloží trest těžkého žaláře (káznice) doživotního nebo dočasného od 10 do 30 let v případech, v nichž zákony dosud ukládaly trest smrti. Pouze výjimečně uloží soud trest smrti, byl-li čin spáchán za zvláště přitěžujících okolností, zejména svědčí-li zjištěný skutek o pachatelově nepolepšitelné povahové zvrhlosti.”

K tomu ústavodárné shromáždění doplnilo toto:

„Až do doby zvratu po první světové válce, kdy vlivem totalitních režimů lidský život zdánlivě úplně ztratil na ceně a člověk obětován byl nejzvrhlejším způsobem abstraktním teoriím zavedením trestu smrti v nebyvalé a svou hromadností v historii téměř ojedinělé míře za účelem vybíjení politických odpůrců, lze konstatovat ve vývoji lidské kultury stále vyšší hodnocení lidského života.

Zásada oko za oko, zub za zub, život za život, vlastní primitivním poměrům z dob barbarských, ponenáhlu ustupuje zásadám humanity a snaze po nápravě provinilce.

⁵¹ 12 Zákon č. 31/1929 Sb., novela trestního zákona, § 50-52. Zákon č. 91/1934 Sb., o ukládání trestu smrti a doživotních trestech, § 1-3.

Ve vývoji lidské kultury lze konstatovat stále vyšší hodnocení lidského života. Od dob, kdy např. na krádež dobytka byl stanoven trest smrti, dospívá se k použití tohoto druhu trestu jen při nejtěžších trestních činech.⁵²

Za pouhé dva roky však stoupl rapidně počet politicky motivovaných soudů, výsledkem kterých bylo udělení trestu smrti pro mnoho politických odpůrců režimu a těch, kteří byli za jeho odpůrce považováni. Tyto politicky motivované rozsudky trestu smrti překonaly rozsudky vynesené za vraždy ve stejném období.

Po roce 1948 bylo československé trestní právo ovlivněno právem sovětským. Zákon 86 z roku 1950 sice naoko respektoval některé demokratické zásady jako „nulla poena sine lege“, ale ve skutečnosti byl tento fakt obcházen, zvláště u politických procesů. Tento zákon mimo jiné také dovoľoval, aby za vraždu mohl být vynesen rozsudek trestu smrti či doživotí.⁵³

Roku 1956 byla přijata novela zákona 86 z roku 1950 (zákon č. 63/1956). Zde bylo stanoveno, že vzhledem k polehčujícím okolnostem lze za trest smrti udělit odnětí svobody v délce trvání 15 až 25 let.⁵⁴

Roku 1961 byl přijat nový zákon č. 140, kde byla trestní sazba v případě vraždy 10-15 let pokud byli polehčující okolnosti nebo trest smrti, pokud zde polehčující okolnosti nebyly nebo, když byla vražda spáchaná zvlášť brutálním způsobem.

V roce 1977 byla vydaná charta, jejíž součástí byla i petice, která žádala zrušení nejvyššího trestu. V témže roce proběhla novela č. 45 trestního zákona, která zavedla trest v délce 15-25. Soudce tedy mohl vynést tento rozsudek v této trestní sazbě v mimořádných případech, zvláště pak tehdy, kdy by za trestný čin mohl být udělen trest smrti.

„Druhého února 1989 sňali katovi pomocníci z oprátky mrtvolu Vladimíra Lulka. Předtím zavraždil Lulek šestatřiceti ranami nožem manželku, její tři děti a svou vlastní dceru. Patnáct měsíců nato, v květnu 1990, československé Federální shromáždění trest smrti zrušilo. Před závěrečným hlasováním zazněla rekapitulace: v Československu se

⁵² Společná Česko-slovenská digitální parlamentární knihovna, Ústavodárné NS/RSC 1946-48

⁵³ Trest smrti v německo-českém porovnání, Bestová, Cornélie C, s. 139.

⁵⁴ Trest smrti v německo-českém porovnání, Bestová, Cornélie C, s. 141.

popravovalo sedmdesát dva roky, na šibenici skončilo dvanáct set sedmnáct lidí.“ Zrušení trestu smrti tehdy pomohl prosadit i tehdejší prezident Václav Havel.⁵⁵

Devátého ledna 1991 schválilo Federální shromáždění ČSFR Ústavní zákon č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD. Základní práva a svobody jsou zde deklarovány jako nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a ezrušitelné. V této Listině se přímo explicitně uvádí:

1. Každý má právo na život. Lidský život je hoden ochrany již před narozením.
2. Nikdo nesmí být zbaven života.
3. Trest smrti se nepřipouští.⁵⁶

V souvislosti se vznikem samostatné České republiky v roce 1993 přijalo Předsednictvo České národní rady Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky. U listiny základních práv a svobod došlo dosud k jediné změně (Ústavním zákonem č. 62/1998 Sb. kterým byla prodloužena doba zadržení osoby ze 24 na 48 hodin).

Trest smrti byl tedy zrušen a je velice pravděpodobné, že v Českých zemích nebude již nikdy obnoven.

⁵⁵ Trest smrti žije, Pavlína Wolfová, Stanislav Motl, Téma Reflexu, 12. 2. 2009, s. 10.

⁵⁶ Listina základních práv a svobod, Hlava II Lidská práva a základní svobody, Oddíl první, Čl. 6.

ZÁVĚR

O znovuzavedení trestu smrti se nejen v české společnosti hovoří již řadu let. Mnozí občané České republiky tvrdí, že po zrušení trestu smrti v roce 1989, stoupl počet vražd. Pohled na statistiky však říká, že po revoluci stoupla celková kriminalita, nejenom počet vražd. Téměř všechny statistiky dokazují, že zrušení trestu smrti nevede ke zvýšení zločinnosti.

Argumentem zastánců trestu smrti je názor, že zločin, jako je vražda (zvláště byla-li spáchána brutálně či na nezletilém) není možné potrestat jinak než odnětím života, lex talionis (oko za oko, zub za zub), tak jak ho známe ze starověku či středověku. Z etického hlediska je však tento názor velmi sporný. Tento systém odplaty byl již v dřívějších dobách podroben oprávněné kritice, která přispěla k úplnému zrušení trestu smrti ve století minulém.

Přelom 18. a 19. století byl obdobím, kdy ve jménu osvícenství a humanizace, na pozadí hlubších proměn společnosti mizí fyzické trestání. Spolu s fyzickými tresty mizí i exemplární potrestání jedince formou ritualizované popravky. Trest se má stát výchovným prostředkem vedoucím k nápravě jednotlivce. Francouzská ani rakouská legislativa v 19. století sice trest smrti úplně nezrušila, avšak počet odsouzených k trestu smrti v těchto zemích výzvěmně poklesl. Proces postupného upouštění od trestu smrti probíhal v 19. a 20. století v řadě evropských zemích (s výjimkou období obou světových válek).

Československá republika v tomto procesu nezůstala pozadu. Již důvodová zpráva k zákonu ze dne 3. května 1934, č. 91 Sb. odůvodňuje nutnost nahradit trest smrti trestem doživotního či dlouholetého odnětí svobody. Doslova se zde uvádí, že trest smrti je nehumánní a barbarský a že zásada „oko za oko“, již patří do minulosti. Trest smrti byl pochopitelně za období represí (ať již nacistické či komunistické) znovu aplikován a mnohokrát zneužit, ať již ze společenských nebo politických důvodů.

Ústava z roku 1991 trest smrti ruší úplně. Změna legislativy a znovuzavedení trestu smrti na našem území již nejsou možné nejenom z morálních důvodů, ale také proto, že Česká republika je vázaná řadou konvencí a smluv (Evropská úmluva na ochranu lidských práv a svobod atd.). Porušení těchto smluv by mohlo znamenat vyloučení z takových politických institucí jako je Evropská unie či Rada Evropy. Není v zájmu České republiky ani jiných evropských států trest smrti znovu zavádět. Toto ukazuje i příklad Ruska, kde se část poslanců vyslovila pro návrh zrušení moratoria

na trest smrti, avšak návrh byl Ústavním soudem zamítnut především proto, že Rusko je vázáno členstvím v Radě Evropy.

Tendence k abolicí trestu smrti platí i ve světovém měřítku. Od roku 1985 do počátku roku 1998 zrušilo absolutní trest 35 zemí. Ve Spojených státech, kde stále platí trest smrti, v posledních letech stoupá počet příbuzných obětí vraždy, kteří proti trestu smrti vystupují. Podle jejich názoru nemůže potrestání vraha jejich nejbližších absolutním trestem vest ke zmenšení neštěstí jich samotných.

Podle dostupných vědeckých šetření zveřejněných např. v knize Masoví vrazi od Jonathana Pincuse lze dovodit, že primární vliv na delikventy páchající zvláště závažné trestné činy jako je vražda, znásilnění či mučení mají vliv tři následující faktory: rodinné prostředí, neurologické změny v mozku, které mají patologický vliv na vývoj jedince a spouštěcí mechanismus (událost), která způsobí nepřiměřenou reakci. Podle této knihy a také podle informací, které jsem získala v knize Sérioví vrazi, bývají tyto lidé často v dětství sexualně zneužívání, krutě bití nebo psychicky ponižování svými rodiči, sourozenci či jinými příbuznými.

Výzkum Amnesty International dokazuje, že bylo v letech 1900-1985 v USA nevině odsouzeno k trestu smrti 350 osob. Většina odsouzených nakonec popravena nebyla, avšak na 23 z nich trest smrti přesto vykonán byl.

Osobně nejsem zastáncem trestu smrti. Tresty za násilné činy jsou sice žalostně nízké a situace se pravděpodobně nezměnila a nezmění ani s novým trestním zákoníkem, který vstoupil v platnost v tomto roce. Lidský život je však podle mého názoru nenahraditelný a nikdo by neměl být zbaven života, ať nás k tomu vedou jakékoliv důvody. Historie nás poučila o tom, že trest smrti byl aplikován především v období, kdy bylo nutné upevnit moc státu či církve, že ho bylo často zneužito a že bylo popraveno mnoho nevinných lidí.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Literární zdroje:

1. BARBERO SANTOS, MARINO, La pena de muerte: 6 respuestas, Madrid, 1978, 8434001306
2. FOCALUT, MICHEL, Vigilar y Castigar, Madrid, Siglo XXI Editores, 1998, 978-84-323-0332-6
3. ROCARBET , PASQUAL, La rentabilidad de un proyecto público, Bellaterra, UAB, 1998
4. ROUSSEAU, J.J., El Contrato Social o Principios de derecho político, Barcelona, Edicomunicación, 1994, ISBN 9788473394789
5. SARTORI, Giovanni, Strany a systémy stran, Ariel, Barcelona, 1998
6. FERNANDO AYLLÓN, El tribunal de la Inquisición, s. 578 y 579, Ediciones del Congreso de la República del Perú, Lima, 2008, ISBN 978-84-9840-151-6
7. BESTOVÁ, CORNELIE C, Trest smrti v německo-českém porovnání, , Brno, Doplněk, 1996, 80-85765-56-X
8. Listina základních práv a svobod, Hlava II Lidská práva a základní svobody, 1990
9. K. MALÝ, Policejní a soudní perzekuce dělnické třídy v 2/2 19. století v Čechách, 8086515338
10. SAMUEL NOAH KRAMER, History begins at Sumer, 1998, 978-0-8122-1276-1
11. C. H. W. JOHNS, KESSINGER, Babylonian and Assyrian laws, contracts, and letters. Publishing 2004. ISBN 1417922133
12. Legislation in Sparta, W. G. Forrest. Phoenix. Vol. 21, No. 1 Spring, 1967, 978-0140442229
13. MARGARET OLIPHANTOVÁ: Atlas starověkého světa, gemini, Bratislava 1993, ISBN 80-7161-052-6
14. JOSÉ MARIA SOLANA SÁINZ, El renacer del imperio: De Diocleciano a Teodorsio, 2003, ISBN 84-344-6673-2
15. MIGUEL ANGEL CONTRERAR NIETO, Derechos humanos y la pena de muerte, Doctrina, 1999, skripta Právnická fakulta, Universita Autonoma, Madrid

16. MONESTIER MARTIN, Historie trestu smrti, Rybka Publishers, ISBN 80-86182-05-3,2001
17. JULIO CARO BAROJA, El señor inquisidor y otras vidas por oficio, 2006, ISBN 84-2066-009-4
18. FERNANDO AYLLON, El tribunal de la Inquisición, Lima, Gio,2008, ISBN 978-84-9840-151-6
19. A.S. TURBERVILLE, La inquisición Española, Madrid,2007, ISBN 9789681606985
20. Tinková, Hřích, zločin, šílenství včase odkouzlování světa, Argo, Praha, 2004, ISBN 80-7203-565-7
21. LAUREN RUCKER, STALIN,- Izrael a Židé, Rybka Publishers, 2001. ISBN 80-86182-53-3.
22. BERNARD MICHAL, Los Grandes procesos de la Historia, Los procesos de Moscú, Tomo I., Editions de Crémille, 2001,
23. Amnesty International. Dodatek I: Všeobecná deklarace lidských práv.
24. BESTOVÁ CORNELIE. C.,Trest smrti v německo-českém porovnání, Praha,1996, 80-85765-56-X
25. PAVLÍNA WOLFOVÁ, Stanislav Motl, Trest smrti žije, Reflex 12.2.2009
26. BOURGOIN STÉPHANE, Sériovní vrazi, Praha , 2009, 978-80-87285-00-8
27. JONATHAN H. PINCUS, Masoví vrazi, Nakladatelství lidové noviny, 2002, Praha, 80-7106-584-6
28. Vyhl. Min. Zahraničních věcí č. 120/1976 sb. zák
29. Zákon č.31/1929 Sb, novela trestního zákona
30. Listina základních práv a svobod, HlavaII, Lidská práva a svobody, Oddíl první

Elektronické zdroje:

1. Internetové stránky Amnesty international, [online] , [cit. 1. 11. 2009]. Dostupný z <<http://www.amnesty.org>>.
2. Internetové stránky Ministerstva spravedlnosti Spojených států: , [online] , [cit. 4. 2. 2010]. Dostupný z < <http://www.ojp.usdoj.gov> >.
3. Internetové stránky OSN [online] , [cit. 5. 11. 2009]. Dostupný z <<http://www.un.org> >.
4. DUDLEY SHARP, Death Penalty and Sentencing Information [online] , [cit. 5. 11. 2009]. Dostupný z < <http://www.prodeathpenalty.com/dp.html> >.
5. Společná Česko-slovenská digitální parlamentární knihovna, Ústavodárné NS/RSC 1946-48, 21. 1. 2010
6. <http://www.wsu.edu/~dee/MESO/CODE.HTM>., 2. 2. 2010
7. <http://antika.avonet.cz/article.php?ID=2054>., 1. 11. 2009
8. Catholic encyclopedia in CD-rom, capital punishment., 1. 11. 2009
9. http://cs.wikipedia.org/wiki/Zákon_dvanácti_desek, 2. 2. 2010
10. the laws of twelve tables, 2. 2. 2010
11. http://www.mountainman.com.au/essenec/codex_theodosianus.htm, 8. 11. 2009
12. <http://www.humanistictext.org/justinian.htm>, 9. 11. 2009
13. <http://www. Ilmedioevo.net/dirritto1.htm>, 8. 11. 2009
14. KEJŘ, JIŘÍ: Středověká právní věda [online], [cit. 17. 12. 2009]. Dostupný z < <http://spcp.prf.cuni.cz/vyuka/kejr.htm>>.
15. http://www.valka.cz/clanek_11870.html, 2. 2. 2010
16. http://www.rozhlas.cz/wwii/1945_/zprava/211449, 7. 2. 2010
17. http://www.psp.cz./eknih/1946uns/tisky/T0741_00.htm, 8. 2. 2010
18. http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/secondary/SMIGRA*/Quaestor.html, 10. 2. 2010

ABSTRAKT

ORTMANOVÁ H. *Trest smrti, jeho historické aspekty a aplikace : bakalářská práce*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2010. 56 s. Vedoucí bakalářské práce JUDr. Soňa Fišerová

Klíčová slova: trest smrti, trestní právo.

Předkládaná bakalářská práce se zabývá trestem smrti. Motivací k napsání této bakalářské práce mi byl můj názor, že v současné době se stále zvyšuje trestná činnost násilného charakteru. V mnoha případech by za tuto trestnou činnost mohl hrozit trest smrti.

V mé bakalářské práci jsem popsala trest smrti tak, jak byl řešen v průběhu století. Pojednala jsem o trestu smrti jak v České republice,, tak i ve světě.

ABSTRACT

ORTMANOVÁ H. *Death penalty, historical facts and applications, bachelor thesis*, České Budějovice, The College of European and Regional Studies, o. p. s., 2010. 56 p. Supervisor: JUDr. Soňa Fišerová

Key words: death penalty, penal law.

Bachelor thesis deals with death penalty. Strong motivation for my thesis was a fact that a crime has been increasing now days and death penalty would have been imposed. in some cases.

I have define the application of the death penalty during the human history. I focus my research not just in the Czech legal evolution, as the whole world progress is also described.

PŘÍLOHY

Tabulka 1: Seznam trestných činů, za nichž byl v letech 1945 – 1989 uložen trest smrti

V tabulce 1 vycházím z informací knihy Monestiera *Historie trestu smrti* (1999).

Uvádím zde seznam trestných činů, jenž v letech 1945 – 1989 podléhaly trestu smrti.

Vykonané tresty smrti v Československu od 9. 5. 1945 – 31. 12. 1989							
<i>Rok</i>	<i>Vražda</i>	<i>Podle retribučních dekretů</i>	<i>Za velezradu</i>	<i>Souběh velezrady a vyzvědačství</i>	<i>Souběh velezrady a vraždy</i>	<i>Ostatní trestné činy</i>	<i>Celkem</i>
1945		98					98
1946		361					361
1947	2	258				1	261
1948		20				3	23
1949	8	1	11	8	3		31
1950	6		18	23	10	1	58
1951	4		26	16	10	3	59
1952	9		9	28	16	2	64
1953	21		9	5	11	1	47
1954	13		4	4	4		25
1955	6		2	4	3		15
1956	8						8
1957	5			2			7
1958	13	1	2				16
1959	6		1			1	8
1960	6		1				7
1961	6						6
1962	10						10
1963	7						7
1964	7						7
1965	4						4
1966	8						8
1967	4						4
1968							0
1969							0
1970							0
1971	1						1
1972	5						5
1973	3						3
1974	1						1
1975	5						5
1976	1						1
1977							0
1978	1						1
1979	3					1	4

1980	4						4
1981							0
1982	2						2
1983	3						3
1984	1						1
1985	5						5
1986	3						3
1987	1						1
1988							0
1989	2						2
Celkem	194	739	83	90	57	13	1176